

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE FILOZOFICKÁ FAKULTA

KATEDRA SOCIÁLNÍ PRÁCE

Barbora Tupá

**SEXUÁLNÍ OBTĚŽOVÁNÍ JAKO NEVIDITELNÝ
PROBLÉM**

VYSOKÝCH ŠKOL:

ZKUŠENOST ZAVÁDĚNÍ POLITIK V ZAHRANIČÍ

A HLEDÁNÍ DEFINICE PRO ČESKÝ KONTEXT

Obor:	sociální práce
Forma studia:	prezenční
Akademický rok:	2008/2009
Vedoucí diplomové práce:	PhDr. Jiřina Šiklová
Oponent diplomové práce:	PhDr. Hana Maříková
Datum obhájení:	
Výsledek obhajoby:	

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem svou diplomovou práci vypracovala samostatně a že jsem uvedla všechny použité prameny a literaturu.

V Praze, dne 29.7.2009

Podpis:

OBSAH:

Úvod	4
1. Teoretická východiska	8
2. Vývoj legislativních opatření upravujících problematiku sexuálního obtěžování	12
2.1. Průkopnická role Spojených států	12
2.2. Aktivistická role Evropské unie	14
2.3. Váhání České republiky	16
3. Sexuální obtěžování ve vysokoškolském prostředí	19
3.1. Specifika vzdělávacích institucí	19
3.2. Výskyt a měření sexuálního obtěžování mezi vysokoškolskými studenty a studentkami	21
3.3. Mechanismy zvládnutí sexuálního obtěžování a důsledky obtěžujícího chování	24
4. Antidiskriminační univerzitní politiky, nástroje a procedury pro boj se sexuálním obtěžováním	27
4.1. Definice sexuálního obtěžování	28
4.2. Procedury řešení případů sexuálního obtěžování	31
4.3. Informační kampaň a vzdělávání akademické komunity v problematice sexuálního obtěžování	32
5. Problém konsenzuálních vztahů ve vysokoškolském prostředí	35
6. Sexuální obtěžování v České republice – problém jménem harašení	37

6.1. Emancipace socialistických žen řízená „shora“	41
6.2. Konzervativní postoje vůči feministické ideologii	43
7. Kvalitativní obsahová analýza strukturovaných rozhovorů	48
7.1. Cíle výzkumu	48
7.2. Metodologická východiska výzkumu	49
7.3. Výběr respondentů a průběh rozhovorů	50
7.4. Formulace výzkumné otázky a struktura rozhovoru	51
7.5. Výsledky výzkumu	52
7.5.1. Normalita nerovného zacházení se studujícími	54
7.5.2. Normalita intimních vztahů mezi studujícími a vyučujícími	58
7.5.3. Vlastní definice sexuálního obtěžování	60
7.5.4. Řešení případů sexuálního obtěžování z pohledu studujících	62
7.6. Závěry výzkumu	65
Závěr	67
Seznam použité literatury	69

Úvod

Není překvapivé, že si ženy nestěžují na chování, pro které tu není jméno...¹

(MacKinnon 1979)

Sexuální obtěžování je téma, které vyvolává posměšky, odmítavé postoje a v lepším případě rozpačité reakce. Jen málokteré téma je opředeno tolika mýty a jen málokterý pojem je vykládán tak mnohoznačně. Proč skutečnost, že určitá skupina lidí je opakovaně fyzicky i psychicky napadána a diskriminována, zažívá strach, ponížení a nespravedlnost, nezakládá všeobecnou snahu těmto lidem pomoci a toto odsouzeníhodné chování zastavit?

Právníčka Catharine MacKinnon napsala koncem 70. let: „Do roku 1976 chyběl vhodný pojem vyjadřující sexuálně obtěžující chování, a proto o něm nebylo možné mluvit.“ (Fitzgerald 1996: 25). Chybějící pojem pro určité chování nám nedovoluje zobecnit náš zážitek a překročit tím hranice naší individuální zkušenosti. Dokud tu nebyl pojem sexuálního obtěžování, zůstávaly jeho oběti se svými příběhy mimo společenskou debatu a daleko od strukturálních kroků, které by jeho opakování zabránily.

Od sedmdesátých let minulého století došlo k velkému posunu, a to jak na poli sociologického výzkumu, tak i na poli právní a psychosociální pomoci obětem sexuálního obtěžování. V západních demokratických společnostech je zákon zakazující sexuální obtěžování samozřejmou součástí každého právního řádu i stanov či etických kodexů soukromých i státních institucí. Odbornému zkoumání tohoto fenoménu předcházely první soudní žaloby, které ve Spojených státech v sedmdesátých letech zvedly vlnu zájmu seriózních odborníků a odbornic i bulvárních médií. Soudní spory řešící sexuální obtěžování na pracovišti otevřely veřejnou debatu o tom, kde sexuální obtěžování začíná a jak se mu bránit. V pracovním prostředí se tento problém začal objevovat v podstatě od té doby, co ženy začaly

---

¹ Tuto a všechny další citace z anglických knih uvedených v textu přeložila autorka této práce.

pracovat mimo své domovy (Goodman podle Fitzgerald 1988: 153). Přeneseně pak můžeme tento výrok parafrázovat a říci, že sexuální obtěžování na univerzitách existuje od té doby, co bylo ženám umožněno na nich studovat (Dziech a Weiner 1984: 11). Pozornosti sociálních vědců a vědkyň a odpovědných institucí však fenomén sexuálního obtěžování na univerzitách unikal výrazně déle. Ještě dnes, kdy na toto téma vznikla celá řada studií a výzkumů, které masivní výskyt sexuálního obtěžování mezi studentkami a studenty vysokých škol prokázaly, je sexuální obtěžování ve vzdělávání označováno za „neviditelný problém“.

Přestože v akademickém prostředí existuje celá řada různých forem obtěžování podle toho, kdo je iniciátorem a kdo je obětí tohoto chování (např. obtěžování mezi studujícími, vzájemné obtěžování mezi vyučujícími, obtěžování vyučujících ze strany studujících apod.), ve své práci se zaměřuji specificky na sexuální obtěžování studujících ze strany vyučujících. Autoři a autorky zabývající se sexuálním obtěžováním na vysokých školách se shodují, že studující představují nejzranitelnější součást vzdělávacích institucí (Espinoza podle Skaine 1996: 242, Dziech a Weiner 1984, Paludi 1996). Univerzita, která aktivně nejedná proti sexuálnímu obtěžování studujících, se tak mívá svým cílem podporovat studující v odborné přípravě na profesní dráhu a probouzet jejich tvůrčí schopnosti, kritické myšlení a lidský potenciál.

V České republice byl problém sexuálního obtěžování po dlouhou dobu zesměšňován a přehlížen. Důvodem byly mimo jiné absence genderových témat ve veřejném diskurzu v letech socialismu i odmítavý postoj vůči feministickým myšlenkám v 90. letech, který v sexuálním obtěžování spatřoval problém importovaný západními feministkami (Šiklová 1997). Dalším zásadním důvodem, proč sexuální obtěžování bylo (a stále je) považováno za problém uměle vytvářený, je nejasné vymezení takového chování a především dlouhodobě chybějící definice sexuálního obtěžování v zákoníku práce, občanském zákoníku i ve školském zákoně a zákoně o vysokých školách.

Tématem sexuálního obtěžování v rámci vzdělávání jsem se začala zabývat na základě setkání s vysokoškolskými studentkami, které kontaktovaly

Národní kontaktní centrum – ženy a věda² a požádaly o pomoc a intervenci na fakultě, kde studovaly a kde se setkaly s obtěžujícím chováním ze strany svého vyučujícího. Nelehké vyjednávání se zástupci fakulty bylo rámováno nedostatečnou znalostí vhodného procedurálního postupu ze strany mé i ze strany vedení fakulty. Tato zkušenost mě přivedla k hlubšímu studiu odborné literatury věnované specificky fenoménu sexuálního obtěžování v univerzitním prostředí a k návštěvě předních univerzit ve Velké Británii, kde jsem se setkala s odborníky odpovědnými za řešení případů sexuálního obtěžování a antidiskriminační politiku a diskutovala s nimi podobu procedurálních postupů řešících obdobné případy. V následujícím roce jsem měla příležitost spolupracovat na projektu výzkumu obtěžujícího chování ve vysokoškolském prostředí,³ který mi pomohl problematiku sexuálního obtěžování poznat hlouběji a zároveň se podílet na přípravě a realizaci výzkumu sexuálního obtěžování na jedné z pražských univerzit. Podobný výzkum nebyl v České republice dosud uskutečněn a získaná data jsou proto jedinečným zdrojem informací z dosud nezmapovaného českého prostředí.⁴

Ve své diplomové práci vycházím ze studia odborné zahraniční literatury a výzkumů sexuálního obtěžování především v anglosaských zemích, které věnují pozornost problému sexuálního obtěžování v univerzitním prostředí již od 80. let 20. století.⁵

K tématu přistupuji z pozice studentky oboru sociální práce, proto je mým cílem kromě zmapování teoretického diskurzu problematiky sexuálního

---

² V Národním kontaktním centru – ženy a věda (NKC-ŽV) pracuji od roku 2003 na pozici projektové manažerky. NKC-ŽV je projektem Sociologického ústavu AV ČR, v.v.i., financovaný MŠMT v rámci projektu EUPRO. Cílem a smyslem fungování NKC je podpora žen ve vědě a vyšším vzdělávání. Do jeho náplně tak spadá podpora zapojení žen do českých a evropských vědeckých sítí i podpora přechodů žen mezi jednotlivými vzdělávacími stupni.

³ Projekt „Rovné příležitosti ve vědě a výzkumu: Analýza genderových bariér a rozvoj talentů“ (MŠMT ČR, č. 2E08057).

⁴ Výzkum sexuálního obtěžování provádí v současné době také Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy

⁵ Za klíčové zdroje považuji odborné články a publikace americké psycholožky Michele A. Paludi, která se problematice sexuálního obtěžování na vysokých školách věnuje již řadu let. Působí jako soudní znalkyně při soudních a správních řízeních ve věci sexuálního obtěžování. Další důležitou autorkou v mém studiu literatury a zahraničních zdrojů byla nepochybně profesorka literatury na University of Cincinnati Billie Wright Dziech, která působí jako konzultantka pro sexuální obtěžování v oblasti vyššího vzdělávání. Spolu s Lindou Weiner vydaly v roce 1984 základní publikaci pro orientaci v problematice sexuálního obtěžování ve vzdělávání, *The Lecherou Professors (Sexual Harassment on Campus)*.

obtěžování ve vzdělávání i praktická stránka a konceptualizace možných přístupů vzdělávacích institucí k výskytu sexuálního obtěžování studujících na své půdě. Proto jsou pro mne důležité postoje a názory samotných studujících na obtěžující chování a jeho řešení. Pro účely diplomové práce jsem oslovila vysokoškolské studenty a studentky a realizovala 15 hloubkových polostrukturovaných rozhovorů, ve kterých mapuji tyto postoje k obtěžujícímu chování a především k samotnému pojmu sexuálního obtěžování.

Cílem této práce tedy je (1) představit problém sexuálního obtěžování, zmapovat nástroje a procedury fungující na zahraničních univerzitách při potírání sexuálního obtěžování a představit je jako inspiraci pro situaci v České republice. Zároveň si všímám určitých kulturních specifik českého prostředí, ve kterém pojmy jako genderové či sexuální obtěžování nabývá vlastních významů. Dalším cílem je (2) skrze hloubkové rozhovory s vysokoškolskými studenty a studentkami nahlédnout, jak zachází sami studující s pojmem sexuální obtěžování, jakými ho naplňují významy a hodnotí přístup vzdělávací instituce k řešení případů obtěžujícího chování ze strany vyučujících.

1. Teoretická východiska

Přístupy, jak konceptualizovat sexuální obtěžování jako takové, se liší a vycházejí z odlišných teoretických pojetí, což se odráží ve specifickém přístupu k pachateli a oběti i v systémových nástrojích zaváděných k eliminaci obtěžujícího chování. Základním dělicím principem se pro mne stalo začlenění, případně vyloučení genderového aspektu z pojetí sexuálního obtěžování.

Princip, který je zaměřen především na způsobené bezprávi, spíše než na kořeny a původ obtěžujícího chování, vychází z evropské tradice zaměstnaneckých práv a sexuální obtěžování chápe v širším kontextu porušení lidské důstojnosti (dignity violation). Tento trend zdůrazňuje aspekt exkluze v sexuálním obtěžování a řadí ho tak k šikaně, mobbingu⁶ či překročení etických pravidel (Zippel 2006: 9).

Druhý princip, vycházející z feministických teorií, pojímá sexuální obtěžování především jako genderový problém. Sexuální obtěžování je z hlediska tohoto přístupu chápáno jako systematické jednání uplatňované vůči jednotlivcům na základě jejich příslušnosti k určité skupině, která je definována na základě genderových charakteristik, případně kombinací několika charakteristik (Uhde 2006: 20).

V této práci vycházím z konceptu, který sexuální obtěžování chápe jako genderovou diskriminaci a vychází z širšího pojetí nerovnoměrné distribuce reálné i symbolické moci ve společnosti, jehož je sexuální obtěžování důsledkem a zároveň i aktivním nástrojem. Takto pojímaný jev sexuálního obtěžování je koncipován jako systematické jednání a ne jako pochybení jednotlivce, což má zásadně odlišné implikace. Tento přístup podporují i četné výzkumy, které dokazují, že pachateli sexuálního obtěžování jsou ve velké převaze muži a jejich oběťmi jsou naopak ženy⁷ (Martin 1991, Ménard 2003, Křížková et al. 2006).

---

⁶ Šikana na pracovišti způsobená spoluzaměstnanci.

⁷ Nepopírám, že dochází i k sexuálnímu obtěžování mužů ženami. Tyto případy jsou však výrazně méně časté než případy sexuálního obtěžování žen muži (Skaine 1996, Dziech a Weiner 1984).

Klasičkou feministického přístupu je právnička Catharine MacKinnon⁸, která se problému sexuálního obtěžování na pracovním trhu věnuje soustavně od konce 70. let 20. století. Sexuální obtěžování rámuje jako produkt kulturně uznané a legitimizované nerovnováhy moci v rukou mužů a žen. Sexuální obtěžování je v tomto kontextu chápáno jako výsledek procesu genderové socializace a je tedy nástrojem, skrze který muži uplatňují svou dominanci nad ženami. To, nakolik je člověk ohrožen sexuálním obtěžováním, souvisí do velké míry s jeho genderem (Welsh 1999, MacKinnon 1979).

Přestože má nerovné postavení mužů a žen negativní ekonomické a sociální dopady především na ženy a stejně tak se i oběťmi sexuálního obtěžování stávají především ženy (a já zde také toto chování argumentuji jako důsledek nerovného přístupu k moci v rukou mužů a žen), určujícím faktorem je zde gender, nikoli pohlaví. Vystavět obhajobu legislativy proti sexuálnímu obtěžování na argumentaci, že jde o nespravedlnost, která se děje ženám – na základě příslušnosti k jednomu pohlaví – by bylo krátkozraké. Socioložka Carol Smart upozorňuje, že požadovat speciální opatření pro ženy ve svém důsledku posiluje genderové stereotypy a představy o ženské zranitelnosti a potřebě jejich zvláštní ochrany. Otázka, zda mají být pro ženy vytvářena specifická opatření, byla důležitým momentem debaty jednotlivých feministických přístupů od 70. let minulého století (Zippel 1995).

Teoreticky druhé vlny feminismu, které vycházely z tzv. teorie difference, užívají pojmu gender ve smyslu „sociálního pohlaví“, které je obrazem pohlaví biologického v kontextu veřejné sféry. Feministky difference odkazují k tomu, že ženy mají specifické kvality a vlastnosti. Hlavním problémem je právě považování mužského způsobu bytí a jednání za normativní způsob vnímání společenské reality (Červinková 2003: 11). „Právní a politické procedury mají chránit a zajišťovat nejen rovnost žen jako jednotlivců, ale také jejich rovnost jako nositelek zvláštní skupinové identity.“ (Barša 2002:

---

⁸ Catharine MacKinnon je americká feministická právnička, jedna z prvních akademiček, která se v 70. letech začala teoreticky zabývat problematikou sexuálního obtěžování na pracovním trhu a ve své zásadní práci *Sexual Harassment of Working Women* (1977) představila koncept sexuálního obtěžování jako diskriminaci na základě pohlaví, tedy jednání, které upevňuje nerovnosti mezi muži a ženami. K dalším tématům, kterým se MacKinnon z teoretického hlediska ve své akademické práci věnuje, patří genderový rozměr pornografie a prostituce.

257) Tento přístup vytváří z žen homogenní skupinu se sdílenými vlastnostmi a společnou identitou. Feminismus difference tímto paradoxně dualistické hledisko ženského a mužského světa podporuje a upevňuje. A právě genderově specifické zacházení s jedinci je také základním kamenem, z něhož sexuální obtěžování vyrůstá, protože ženy i muži jsou namísto profesních kompetencí posuzováni z hlediska odlišných očekávání, s kterými jsou, coby ženy a muži, spojováni.

„Sexuální obtěžování musí být tedy definováno v pojmech nerovnosti jako výsledek skupinové stereotypizace a diskriminace na základě pohlaví.“
(Uhde 2006: 24)

Proti danosti genderové identity, kterou zastupují teoretičky difference, kriticky vystupují zástupci a zástupkyně dekonstruktivistického proudu feministické teorie. Stejnost (respektive odlišnost) žen na základě genderové identity pojmají jako vnucený konstrukt. Kolektivní identifikace jednoho nebo druhého pohlaví na základě kulturně konstruované identity je pro ně tedy fikcí, která má ve svém důsledku vylučující charakter (Uhde 2004: 2). Naplnění pojmu žena/muž významy tedy vychází ze zvyků a tradic, nikoli z pohlavních rozdílů. A jak upozorňuje socioložka Gerlinda Šmausová, tradice není nezištná ve vztahu k genderovanému výsledku a neudrhuje se sama od sebe (Šmausová 2007: 22), ale vychází z uspořádání a pravidel definovaných hegemonní kulturou dominantní skupiny a takto jim odpovídá. Genderová role tedy nejen že není vázána na pohlaví, ale také není sociálně „zkonstruovaná“ jednou pro vždy – je spíše procesem, který se děje v interakcích s druhými, než entitou.⁹ Z hlediska dekonstruktivistického proudu je tedy sexuální obtěžování jednou z praktik dominantní kultury, která tak potvrzuje zdánlivě dané hierarchické uspořádání společnosti a jejích institucí.

Genderový rozměr sexuálního obtěžování potvrzuje i skutečnost, že ženy jsou obtěžovány vyšší měrou v takových organizacích a institucích, kde je výrazně zvýšený podíl mužů. Tento poznatek, který potvrdily četné výzkumy (O'Leary-Kelly et al. 2000: 372; Bacchi 1999: 191), odkazuje

---

⁹ K performativní vlastnosti genderu více teorie „doing gender“ (West, Zimmerman).

k jevu, který teoretička Rosabeth M. Kanter¹⁰ definuje jako tokenismus. Pokud jsou ženy v instituci zastoupeny výrazně menšinou, vztahuje na ně jejich okolí očekávání odpovídající výrazně stereotypní interpretaci ženské role. Rozdíl mezi ženami a muži je v takovém kolektivu neustále zdůrazňován a na minoritní skupinu žen je upoutávána pozornost ostatních členů, tj. mužů (Renzetti 2003: 281). Úzké spojení mezi projektováním stereotypního očekávání do žen a zvýšeným výskytem sexuálního obtěžování tak potvrzuje genderový aspekt obtěžujícího chování.

Pojem sexuální obtěžování, který se zrodil v 70. letech 20. století ve Spojených státech a o desetiletí později zdomácněl i ve Velké Británii (Thomas et al. 1997: 2), může být někdy chybně interpretován a spojován se sexualitou a sexuální přitažlivostí. Jak už jsem upozornila výše, v základu obtěžujícího chování je nicméně potřeba aktéra uplatňovat symbolickou moc, a to skrze sexuální nátlak či sexuální/sexistické poznámky. Socioložka Carol Lee Bacchi¹¹ upozorňuje na nevhodnost pojmu sexuální obtěžování právě z důvodu často chybné interpretace termínu: Sexuální obtěžování je obvykle charakterizováno jako jednání, kdy muži užívají svou moc, aby získali sex, namísto správného výkladu, že muži využívají sex, aby uskutečňovali moc nad ženami (Bacchi 1999: 188). Na podporu svého argumentu vyjmenovává celou řadu příkladů jednání, které spadají do kolony „sexuální obtěžování“, nicméně nemají se sexuální přitažlivostí společného zhora nic.¹² Otázce vhodnosti termínu sexuální obtěžování se vrátím ve třetí části této práce, kde diskutuji otázku pojmu sexuálního obtěžování v kontextu českého kulturního kontextu.

Vzhledem k tomu, co bylo řečeno, není možné sexuální obtěžování posuzovat jako izolovaný problém zúčastněných aktérů a z oblasti soukromé se jeho řešení posouvá do roviny veřejné (Zalk 1996: 82).

---

¹⁰ Profesorka Harvard Business School Rosabeth Moss Kanter je autorkou dnes již klasické studie o rozdílech v postavení mužů a žen v korporacích *Men and Women of the Corporation* (1977).

¹¹ Australská socioložka Carol Lee Bacchi, profesorka politických věd na University of Adelaide, v letech 1989–1990 zasedala v komisi pro sexuální obtěžování zmíněné vzdělávací instituce.

¹² Bacchi mezi příklady takového chování uvádí například „známkování“ poprsí kolegyně, vystavení pornografických materiálů na pracovišti, vydávání dvojsmyslných zvuků a pískání na procházející ženy atd. (Bacchi 1999: 192).

2. Vývoj legislativních opatření upravujících problematiku sexuálního obtěžování

Jediný jistý způsob, jak se zaměstnavatel může vyhnout soudním výlohám, je mít asexuální zaměstnance.

(Dziech a Hawkins 1998: 5)

Role Spojených států byla v boji proti diskriminaci žen, která stojí v pozadí sexuálního obtěžování, klíčová a v jistém smyslu i průkopnická. Mimořádné otevřenosti právního systému a dlouholeté tradice boje za lidská práva využilo koncem 70. let 20. století americké ženské hnutí ke změně postoje soudů i laické veřejnosti vůči problému sexuálního obtěžování. Angloamerický právní systém v rámci vývoje právního řádu skrze soudní rozhodnutí umožnil vstupovat na scénu expertům a expertkám vycházejícím z feministických pozic a zásadně tak ovlivnit podobu zákonných opatření týkajících se diskriminace na základě pohlaví. Země, které vycházely z kontinentálního právního řádu, měly v tomto směru situaci obtížnější a tamější ženské hnutí slavilo úspěchy na poli právních opatření až o mnoho let později.

2.1. Průkopnická role Spojených států

Vytvoření úspěšné legislativy pro boj se sexuálním obtěžováním ve Spojených státech vycházelo z dlouholetého boje za lidská práva a rovnoprávné postavení žen, který zvýšil pozornost a citlivost lidí vůči rasové a genderové nespravedlnosti. Proto není divu, že prvními žalobci v soudních sporech o sexuální obtěžování byly právě černé ženy, které bojovaly s předsudky rasovými i genderovými. Zákon o občanských právech z roku 1964 a především jeho Hlava VII,¹³ která chrání všechny *zaměstnance* před

---

¹³ Title VII of the Civil Rights Act 1964.

obtěžováním a diskriminací na základě rasy, barvy kůže, národnosti, náboženství a pohlaví (Skaine 1996: 13), odstartovaly mnoholetý zápas o uznání diskriminace žen jako relevantního problému. První žaloby narážely na odpor soudů, které chápaly sexuální obtěžování jako soukromou věc zúčastněných stran a odmítaly je posuzovat podle Hlavy VII, tedy jako diskriminaci na základě pohlaví (Paludi 1996: 11). První soudní proces, známý jako *Williams v. Saxbe*, který uznal sexuální obtěžování jako diskriminaci na základě pohlaví, se odehrál v roce 1976 a stal se průlomovým precedentem v boji se sexuálním obtěžováním (Zippel 2006: 48).

Druhým a klíčovým právním dokumentem byla Hlava IX Dodatku o vyšším vzdělávání¹⁴ (k Zákonu o občanských právech) z roku 1972, která zaručuje zákaz diskriminace na základě pohlaví, včetně sexuálního obtěžování, ve všech vzdělávacích programech spolufinancovaných z federálních zdrojů. Vzdělávací instituce financovaná z federálních zdrojů musí zajistit zavedení procedur, skrze které může kdokoli, kdo se stane obětí diskriminace, podat stížnost a žádat nápravu (Paludi 1996: 16). Tento zákon byl poprvé použit v klíčovém soudním sporu *Alexander v. Yale* roku 1980 (Dziech a Hawkins 1998: 6). Precedentní soudní rozsudek vynesený v této kauze poukázal na reálnou možnost studujících bránit se genderové diskriminaci v akademickém prostředí.

V roce 1980 vydala Komise pro rovné příležitosti v zaměstnání¹⁵ Směrnice proti diskriminaci na základě pohlaví,¹⁶ které se staly výchozím bodem většiny dnešních univerzitních politik bojujících s diskriminačním chováním (Dziech a Hawkins 1998: 7; Crocker 1983: 698). Jejich součástí byla i definice sexuálního obtěžování v univerzitním prostředí, která reflektovala vývoj soudních rozhodnutí a obsahovala základní vymezení dvou typů sexuálního obtěžování *něco za něco* (quid pro quo) a vytváření *nepřátelského prostředí* (hostile environment):

---

¹⁴ Title IX of the Higher Education Amendment 1972. „No person in the United States shall, on the basis of sex, be excluded from participation in, be denied the benefits of, or be subjected to discrimination under any education program or activity receiving Federal financial assistance.“

¹⁵ Equal Employment Opportunity Commission (EEOC).

¹⁶ Guidelines on Discrimination Because of Sex.

Sexuální obtěžování charakterizujeme jako nevídané pokusy o intimní sblížení, vyžadování sexuální přízně, nebo jiné slovní či fyzické jednání sexuální povahy, pakliže:

- 1) je takové chování explicitně či implicitně vyžadováno coby podmínka pracovního poměru či studia,
- 2) odmítnutí takového chování má dopad na hodnocení pracovního či studijního výkonu jedince,
- 3) má takové chování výrazně rušivý dopad na práci a studijní výkony jedince či vytváří zastrašující, nepřátelské a urážlivé studijní a pracovní prostředí.

První dvě podmínky jsou příkladem sexuálního obtěžování „něco za něco“, třetí se týká vytváření nepřátelského prostředí. Linie mezi oběma typy obtěžování není vždy zcela zřetelná a obě formy se často vyskytují společně. Mezi vážnější formy sexuálního obtěžování, které spadají do skupiny „něco za něco“, patří chování typu uplácení, sexuální násilí a sexuální zneužití. Jednání, které se vyskytuje mnohem častěji, tj. genderové obtěžování, slovní narážky, sexistické vtipy, používání sexuálně laděných materiálů při výuce a svádění, patří do skupiny „nepřátelské prostředí“ (Kelley a Parsons 2000: 551).

2.2. Aktivistická role Evropské unie

Úloha Evropské unie v procesu uznání sexuálního obtěžování jako relevantního problému a přijetí zákonných opatření vztahujících se k této problematice na úrovni jednotlivých členských států byla překvapivě klíčová. Socioložka Kathrin Zippel¹⁷, která srovnává proces tvorby a implementace politik namířených proti sexuálnímu obtěžování ve Spojených

---

¹⁷ Kathrin Zippel je profesorkou sociologie na University of Wisconsin. Za svou komparativní studii *The Politics of Sexual Harassment* získala ocenění Americké asociace politických věd za nejlepší knihu na téma ženy a politika. Ve své práci se věnuje genderovým otázkám, evropským studiím a politické sociologii.

státech a Evropské unii, upozorňuje na evropský legitimizační proces „shora dolů“, který získal problému sexuálního obtěžování v Evropě pozornost (Zippel 2006: 89). Nadnárodní instituce byla v tomto případě úspěšnější než ženské organizace jednotlivých členských států, jejichž aktivity a požadavky nedokázaly překonat odmítavý postoj vlastních národních vlád.

Evropská unie se problematikou obtěžování začala zabývat na počátku 90. let a vycházela z celoevropského výzkumu Michaela Rubensteina¹⁸, který prokázal, že sexuální obtěžování není zdaleka jen „americký problém“ a poukázal na to, že sexuální obtěžování, které je v rozporu se Směrnicí 76/207/EHS¹⁹, není členskými státy dostatečně právně ošetřeno (Havelková 2006: 95).

V roce 2002 byla přijata Směrnice 2002/73/ES, která vyžadovala zavedení definice a zákazu sexuálního obtěžování do právních řádů všech členských zemí do roku 2005 (Zippel, 2006: 97). Směrnice 2002/73/ES definuje genderové a sexuální obtěžování jako diskriminaci na základě pohlaví a tím primárně odkazuje k přetrvávající genderové nerovnosti ve společnosti. Přijetí zmíněného opatření vyvolalo u řady členských států odmítavé reakce²⁰ a zvláště pak Konfederace evropských obchodníků²¹ protestovala proti vměšování Evropské komise do národních politik členských států a odmítala spojení případů sexuálního obtěžování s problémem diskriminace. Zdrženlivé reakce jednotlivých členských států jsou důkazem nízké genderové senzitivity a nedostatečné obezřetnosti širší veřejnosti s genderovou problematikou a demonstrují tak důsledky politických rozhodnutí přicházejících „shora“, kterým chybí podpora a porozumění na úrovni občanské společnosti.

---

¹⁸ Rubenstein, M. *The dignity of women at work. A report of the problem of sexual harassment in the Member States of the European Community*. 1987.

¹⁹ Směrnice 76/207/EHS o zavedení rovného zacházení pro muže a ženy, pokud jde o přístup k zaměstnání, odbornému vzdělávání a postupu v zaměstnání a pracovní podmínky (Havelková 2006: 95).

²⁰ Odpor vůči přijetí směrnice projevily především Velká Británie, Švédsko, Rakousko a Irsko.

²¹ Union of Industrial and Employers' Confederations of Europe (UNICE).

2.3. Váhání České republiky

Problematika rovnosti mužů a žen není zdaleka prioritní oblastí odpovědných státních institucí České republiky. Z vládní zprávy o prosazování rovnosti žen a mužů²² sice vyplývá, že hlavní překážkou prosazování rovných příležitostí pro muže a ženy je nízké povědomí o dané problematice a malá senzitivita veřejnosti, která nepovažuje genderovou rovnost za reálný problém. Ale zároveň uznává, že nezbytným předpokladem rozvoje politiky rovných příležitostí je posílení politické vůle vlády tyto nerovnosti odstraňovat (MPSV 2007).

Stínová zpráva v oblasti rovného zacházení a rovných příležitostí žen a mužů²³, kterou každý rok vypracovávají odbornice a odborníci z nevládního sektoru a akademické sféry a která hodnotí činnost vlády při prosazování politiky rovných příležitostí, dokládá, že „stávající institucionální zabezpečení výkonu státní politiky rovného zacházení s muži a se ženami je zcela nedostatečné.“ (Pavlík 2008: 6)

Z hlediska tématu sexuálního obtěžování je pro Českou republiku zásadní přijetí Směrnice 2002/73/ES, která měla být všemi členskými státy přijata do roku 2005. Směrnice ukládá členským zemím ustavit orgán či orgány pro rovnost s kompetencemi: (a) poskytovat nezávislou pomoc obětem diskriminace při podávání stížností na diskriminaci, (b) provádět nezávislé studie týkajících se diskriminace a (c) zveřejňovat nezávislé zprávy a vydávat doporučení k jakékoli otázce související s touto diskriminací. Orgány měly vzniknout nejpozději v roce 2005, jenže v souvislosti s projednáváním antidiskriminačního zákona, ve kterém je jeho zřízení zakotveno, bylo jejich ustavení posunuto. Evropská komise v této souvislosti zahájila vůči České republice řízení pro neplnění povinností vyplývajících ze Smlouvy a hrozila tak České republice uložení sankcí (Appeltoová 2008: 23).

Přestože tedy sexuální obtěžování představuje jednu z forem diskriminace, neměla Česká republika až do června 2009 žádnou právní úpravu, která by

---

²² *Priority a postupy vlády při prosazování rovnosti žen a mužů.* Praha: MPSV, 2007.

²³ *Stínová zpráva v oblasti rovného zacházení a rovných příležitostí žen a mužů.* Praha: OSF, 2008.

tento fenomén ošetřovala. Euronovela zákoníku práce z roku 2000 (zákon č. 155/2000 Sb.) sice zavedla do českého práva institut sexuálního obtěžování (§ 7 odst. 2) (Havelková 2006: 96) a novela z roku 2004 definici sexuálního obtěžování ještě zpřesnila. V novém zákoníku práce z roku 2006 (zákon č. 262/2006 Sb., § 16 odst. 2) však byla tato část vypuštěna a nahrazena odkazem na antidiskriminační zákon, jehož schvalování se protáhlo až do června roku 2009. Česká republika tak byla po dlouhá léta jediným členským státem EU, který tento zákon neměl.

Sexuálnímu obtěžování se bylo do té doby možné bránit pouze s odvoláním na občanskoprávní ochranu osobnosti podle § 11 občanského zákoníku²⁴ (zákon č. 40/1964 Sb.), zvláště závažné případy sexuálního obtěžování jako např. omezování osobní svobody, vydírání nebo znásilnění pak ošetřuje trestní právo (Havelková 2006: 96).

Na situaci na vzdělávacích institucích se explicitně vztahuje školský zákon²⁵, který jako svou zásadu a cíl uvádí rovný přístup každého ke vzdělání bez jakékoli diskriminace z důvodu rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, víry a náboženství, národnosti, etnického nebo sociálního původu, majetku, rodu a zdravotního stavu nebo jiného postavení občana. Mezi obecnými cíli vzdělávání je pak uvedeno i pochopení a uplatňování principu rovnosti žen a mužů ve společnosti. Je však otázkou, zda na základě tohoto ustanovení vzniká povinnost instituce zabránit sexuálnímu obtěžování.²⁶ Situaci na vysokých školách upravuje zákon o vysokých školách, který se o sexuálním obtěžování rovněž nezmiňuje.²⁷

Nově přijatý antidiskriminační zákon²⁸ definuje sexuální obtěžování jako formu diskriminace na základě pohlaví a uvádí obě formy sexuálního

---

²⁴ Přesné znění normy: „Fyzická osoba má právo na ochranu své osobnosti, zejména života a zdraví, občanské cti a lidské důstojnosti, jakož i soukromí, svého jména a projevů osobní povahy.“

²⁵ Zákon č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon).

²⁶ Vycházím z expertního názoru JUDr. Barbary Havelkové.

²⁷ Zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách).

²⁸ Zákon č. 198/2009 Sb. o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů (antidiskriminační zákon).

obtěžování, o kterých jsem hovořila výše, tedy sexuální obtěžování „něco za něco“ i obtěžování vytvářením nepřátelského prostředí.²⁹

Argumentů pro potřebnost antidiskriminačního zákona je řada – vágní formulace dosavadních právních úprav potenciální oběti sexuálního obtěžování když ne odrazovala, tak alespoň nepodporovala v odhodlání bránit se soudně nechtěnému jednání. Přijetí antidiskriminačního zákona je také jasným signálem do společnosti, že diskriminace nebude v České republice tolerována. V rámci aktivit spojených s přijetím zákona bude zřízen antidiskriminační orgán, kterým se stane Veřejný ochránce práv; ten se bude rovností a antidiskriminací systematicky zabývat, a na něj se budou moci oběti diskriminace obracet s žádostí o pomoc.

---

²⁹ Obtěžováním se rozumí nežádoucí chování související s důvody uvedenými v § 2 odst. 3,

a) jehož záměrem nebo důsledkem je snížení důstojnosti osoby a vytvoření zastrašujícího, nepřátelského, ponižujícího, pokořujícího nebo urážlivého prostředí, nebo

b) které může být oprávněně vnímáno jako podmínka pro rozhodnutí ovlivňující výkon práv a povinností vyplývajících z právních vztahů.

3. Sexuální obtěžování ve vysokoškolském prostředí

Kéž bych ohlásila hned první incident. Bála jsem se, byl to učitel toho nejtěžšího kurzu v celém programu. Nikoho jsem neznala a nevěděla jsem, komu se svěřit.

(Schneider 1987: 57)

3.1. Specifika vzdělávacích institucí

Sexuální obtěžování ve vysokoškolském prostředí má v mnohém společné rysy s výskytem obtěžování na pracovním trhu, a přesto vykazuje i jistá specifika. Zcela klíčová je zde nerovnováha moci, kterou disponují vyučující oproti studujícím. I v pracovních vztazích samozřejmě narážíme na nerovné postavení nadřízených a podřízených, v případě univerzitního prostředí jde však o nepřímou a subtilní formu nerovnováhy moci, na kterou odkazuje naprostá většina výzkumníků a výzkumnic, kteří se specifickým vysokých škol v kontextu sexuálního obtěžování věnují (Huerta et al. 2006, Paludi 1996, Skaine 1996). Mocenská nerovnováha bývá navíc oběma stranami podceňována nebo dokonce popírána (Rabinowitz 1996). Takto nereflexovaná nerovnováha moci otevírá prostor sexuálnímu obtěžování.

Formální vzdělání je rozhodujícím faktorem pro další kariérní a osobní rozvoj každého člověka. Tato skutečnost platí dvojnásob pro ženy, které mají ztížené podmínky uplatnění na pracovním trhu v porovnání s muži. Odborné vzdělání jim proto může zajistit výrazně lepší pracovní podmínky (AAUW 2005: III; Schneider 1987: 48). Vzhledem k omezeným možnostem pracovního trhu se prostředí vysokých škol stává stále více kompetitivní a studenti mezi sebou soupeří již od chvíle přijímacího řízení. Jak uvádí Carla R. Espinoza, studenti jsou nejzranitelnějším a nejbezbrannějším článkem univerzitních kampusů (Espinoza podle Skaine 1996: 242).

Specifická moc, kterou vysokoškolští pedagogové a pedagožky disponují, je moc hodnocení – známkování, psaní doporučení, zprostředkování kontaktů či v případě studujících doktorského studia i příležitostí zapojit se do

výzkumných projektů. Vyučující mohou studenty a studentky motivovat v jejich práci, nebo je odradit natolik, že další studium vzdají. Vysokoškolský pedagog je pro mnohé studující autoritou, kterou obdivují, oceňují její vědomosti a váží si případného zájmu, který o ně projeví. Vzdělávací systém nás učí poslušnosti a naslouchání autoritě. Teorie genderové socializace pak potvrzuje, že problémem vzepřít se autoritě trpí jednoznačně více dívky, které jsou socializovány k větší pasivitě a potvrzování autority pedagoga (Dziech 1998: 63).

Velká důvěra, kterou studující vůči vyučujícím vykazují, se promítá i do jisté naivity a zpochybňování vlastních pocitů, dojde-li k sexuálnímu obtěžování ze strany pedagoga. Podceňování prvních signálů v chování vyučujícího a ochota uvěřit v jejich mylnou interpretaci, jsou mimo jiné důsledkem právě této důvěry, která je sexuálním obtěžováním zrazena. Takováto zrada může studenta či studentku zasáhnout zcela nepředvídatelným způsobem a může mít velmi negativní dopady na jejich psychický stav a integritu osobnosti. K důsledkům obtěžujícího chování se vrátím podrobněji dále (podkapitola 3.3.).

Jak vyplývá z některých studií (Skaine 1996; Dziech a Weiner 1984), sexuálnímu obtěžování nahrává i samotná organizační struktura univerzit: složitost struktury vzdělávací instituce, jejíž vedení, které je odpovědné (v případě zahraničních institucí reálně, v České republice spíš symbolicky) za dodržování antidiskriminační politiky, je odtrženo od každodenního života studentů, což snižuje pravděpodobnost nahlášení případu sexuálního obtěžování. Zcela zásadní je mýtus kolejality a soudržnosti pedagogického sboru, který se ukazuje být klíčovou překážkou pro podání stížnosti.

Americká psycholožka Vita C. Rabinowitz uvádí výčet charakteristik, které mohou mít za následek zvýšené ohrožení sexuálním obtěžováním. Z jejího výzkumu vyplývá, že ohroženi jsou především: studentky v typicky mužských oborech; studující, kteří jsou závislí na ekonomické podpoře ze strany vzdělávací instituce (pobírají stipendium nebo pro školu pracují); ženy z minoritních skupin, které tradičně čelí dalším formám diskriminace; studující žijící na kolejích, kteří jsou odloučeni od příbuzných a přátel; studující na malých univerzitách, které nemají dostatečné personální zajištění podpůrných pozic a v neposlední řadě i studentky doktorského

studia, jejichž kariérní příležitosti jsou silně navázány na ochotu školitelů. Toto dělení v různých obměnách potvrzují i další odborníci a odbornice (Benson a Thomson; Kenig a Ryan podle Skaine 1996; Dziech a Weiner 1984: 43–56).

3.2. Výskyt a měření sexuálního obtěžování mezi vysokoškolskými studenty a studentkami

Snaha o zmapování výskytu sexuálního obtěžování ve vysokoškolském prostředí v kontextu větších územních celků byla a stále zůstává limitována nejednotnou metodologií výzkumů a užitím různých definic sexuálního obtěžování v odborných studiích, které neumožňuje uspokojivé srovnání výsledků jednotlivých výzkumných šetření. Neexistence jasné a všemi sdílené definice sexuálního obtěžování, která by vycházela z mnohostrannosti a prchavosti tohoto jednání, jedinečného v každé individuální situaci, nahrává skeptikům, kteří mají tendence zlehčovat tento problém a bagatelizovat lehčí formy obtěžujícího chování.

Na volání po standardizované metodě a nástrojích sběru dat odpověděly v roce 1988 psycholožky Louise L. Fitzgerald a Sandra Shullman (Fitzgerald et al. 1988), které vytvořily standardizovaný dotazník mapující četnosti výskytu jednotlivých typů chování – tzv. Sexual Experiences Questionnaire (SEQ). Obtěžující chování, které SEQ zjišťuje, je rozděleno do pěti stupňů: *Genderové obtěžování* (gender harassment), kam spadají zobecňující a sexistické poznámky o ženách a mužích, vtipy, urážky a využívání lechtivých materiálů při výuce. *Svádění* (seductive behaviour), které představuje nechtěné, urážlivé a útočné sexuální nabídky. Odmítnutí takového jednání však nevyvolává sankce. *Uplácení* (sexual bribery) je naléhání k sexuálnímu sblížení výměnou za určité výhody. *Nátlak* (sexual coercion) je definován jako nucení k intimitě či sexuální aktivitě pod pohrůzkou. Nejvyšším stupněm je *Sexuální zneužití* (sexual imposition), které představuje nevíтанé tělesné dotyky a fyzické napadení. Jednotlivé

situace byly v dotazníku popsány bez užití pojmu *sexuální obtěžování*.³⁰ Samotný pojem byl zařazen až na samý konec dotazníku, aby neovlivnil individuální hodnocení respondentů a aby odhalil tendence a rozpory v pojmenovávání vlastní zkušenosti.

Ač se nástroje i definice užívané v jednotlivých výzkumech lišily, odbornice a odborníci, kteří se věnují problému sexuálního obtěžování ve vysokoškolském prostředí, se jednotně shodují na tom, že procentuální zasažení studujících sexuálním obtěžováním ze strany vyučujících variuje okolo 20–30 %³¹ (Paludi 1996; Skaine 1996; Dziech a Weiner 1984, 1998). Potvrzení třicetiprocentní hranice přinesl i reprezentativní výzkum mezi studujícími a pedagogy univerzit ve Spojených státech, kde byl SEQ poprvé použit (Fitzgerald et al. 1988). Zmíněný výzkum poskytl alarmující výsledky. Ačkoli počet studujících, kteří měli zkušenost se sexuálním obtěžováním, dosahoval 30 %, počet těch, kteří svou zkušenost na přímý dotaz označili pojmem sexuální obtěžování, byl pouhých 5 %. Ještě méně pak bylo jedinců, kteří podali oficiální stížnost na daného pedagoga či pedagožku – pouhá 3 % využila této možnosti a o své zkušenosti promluvila. Tento extrémní nepoměr potvrzují i další odborné studie (Schneider 1987; Kelley a Parsons 2000; Fitzgerald a Shullman 1988; Hill a Silva 2005). Výrazná disproporce mezi popsanou zkušeností a odpovědí na přímou otázku, zda byli sexuálně obtěžováni, je ovlivněna řadou faktorů. Jedním z nich je genderová socializace, v rámci které jsou dívky učeny nechtěnou pozorností ze strany mužů tolerovat a přehlížet (Skaine 1996: 246). Dalším zásadním faktorem je tendence vyhnout se viktimizaci, kterou označení vlastní zkušenosti jako sexuálního obtěžování vyvolává. Zlehčování vlastního prožitku je jedním z mechanismů, kterým se oběti sexuálního obtěžování snaží se svou zkušeností vyrovnat. Zde je nutné upozornit, že k sexuálnímu obtěžování dochází i tehdy, když oběť vlastní zkušenost takto nerámuje.

---

³⁰ Jednotlivé stupně obtěžování jsou vyjádřeny popisem „Stalo se vám někdy, že by...“ (Fitzgerald et al. 1988).

³¹ Jako nejčastější formu obtěžování většina výzkumů uvádí genderové obtěžování. Nejméně se vyskytují útočné fyzické formy sexuálního obtěžování. Fitzgerald ve svém výzkumu uvádí 5–7 % studentek, které se přímo setkaly s touto formou sexuálního obtěžování (Fitzgerald 1988: 171). Skaine uvádí 2 % (Sandler podle Skaine 1996: 243). V momentě, kdy tato nízká procenta přepočítáme na absolutní čísla, nicméně zjistíme, že se nejtvrděší formy sexuálního obtěžování týkají tisíců studujících.

Neochota studujících, kteří zažili sexuální obtěžování, podat formální či neformální stížnost na pachatele, je zdokumentována v řadě studií a vychází ze strachu z odplaty agresora, z obavy, že vedení univerzity bude na straně útočníka a stížnosti neuvěří, případně ji nebude brát vážně. Snaha vyhnout se konfliktu s obtěžujícím pedagogem či pedagožkou a víra, že obtěžování ustane, pakliže je budu ignorovat, jsou nejčastější důvody, které brání postihu a identifikaci pachatele. Psycholožka Stephanie Riger označuje za jeden z důvodů nízkého počtu stížností studentek genderové bariéry vepsané do samotné konstrukce antidiskriminačních politik a procedur vzdělávacích institucích (Riger podle Dziech 1998: 24). Skutečnost, že univerzity velmi často nevedou statistiku a nezveřejňují počet případů sexuálního obtěžování ve snaze uchránit své dobré jméno, vytváří zdání neexistence problému sexuálního obtěžování a představuje další bariéru v boji proti diskriminaci.

Jednou z dalších symbolických překážek, které musí oběti sexuálního obtěžování čelit, je zcela neopodstatněné směšování sexuálně obtěžujícího jednaní ze strany vyučujících se sváděním pedagogů mladými studentkami. Zaměňovat, případně stavět naroveň tyto dva zcela odlišné fenomény znamená neporozumět vnitřní dynamice obtěžujícího chování a bagatelizovat jeho dopady. Zajisté nepopírám, že ke svádění či pronásledování pedagogů studentkami může dojít, toto chování má však zcela jiný průběh, důsledky i řešení. Sexuální obtěžování je problémem zneužití symbolické či reálné moci. Pedagog, byť sváděný svými studentkami, je stále v mocensky výhodnější pozici a má dostatek prostředků k tomu, svádění zastavit, aniž by to mělo zásadnější dopad na jeho psychické zdraví či kariérní možnosti. V této souvislosti upozorňují teoretičky Dziech a Weiner, že studující na rozdíl od pedagogů netvoří „pravidla hry“ vzdělávacích institucí (Dziech a Weiner 1984: 25).

V kontextu sexuálního obtěžování můžeme vysledovat řadu tradičních mýtů reprodukcí genderové stereotypy o mužích a ženách, které brání porozumění podstatě tohoto fenoménu a odpovědnému přístupu zainteresovaných aktérů i institucí. Jedním z příkladů stereotypního uvažování o sexuálním obtěžování je zpochybňování pravdivosti výpovědí obětí a obava z falešných obvinění a zneužití antidiskriminačních procedur.

S podobnou reakcí se můžeme bohužel setkat nejen u neinformovaných jedinců, ale i odpovědných představitelů vzdělávacích institucí.³² Výzkumy i zkušenosti zahraničních univerzit, které disponují antidiskriminační politikou a procedurálními nástroji pro řešení případů sexuálního obtěžování, potvrzují, že falešná obvinění se objevují zcela výjimečně.³³ Tyto závěry potvrzují i výsledky šetření na více než tři stovce univerzit ve Spojených státech, které prokázalo, že falešná obvinění ze strany studentů a studentek nedosahují ani 1 % všech případů! (Robertson 1988: 800)

Je potřeba zdůraznit, že sexuální obtěžování ze strany vyučujících vůči studentům není zdaleka tak častým jevem, jako je tomu u tzv. peer harassmentu – tedy vzájemného obtěžování mezi studujícími. Nicméně závažnost a dopady těchto případů jsou mnohem vážnější a traumatizující, a proto je nutné jim věnovat zvýšenou pozornost (Hill, Silva 2005).

Skutečnost, že výrazný podíl mezi pachateli sexuálního obtěžování zastávají muži a jeho oběťmi jsou naopak častěji ženy, potvrzuje genderový aspekt, který je vepsán do obtěžujícího chování.

3.3. Mechanismy zvládání sexuálního obtěžování a důsledky obtěžujícího chování

Jak již bylo řečeno v úvodu, sexuální obtěžování je jednou z nesporných bariér, které brání především ženám uspokojivě a úspěšně rozvíjet svou studijní a kariérní dráhu a uspět na pracovním trhu. Mechanismy, které oběti sexuálního obtěžování volí k zvládání obtěžujících situací, se liší mírou asertivity a aktivity reakce a v neposlední řadě i svou účinností.

Jak vyplývá z předcházející kapitoly, míra identifikace vlastní zkušenosti, coby sexuálního obtěžování, je velmi nízká. Odmítání označovat vlastní

---

³² Zde vycházím ze své osobní zkušenosti z vyjednávání se zástupci jedné z pražských univerzit, kde v současné době provádím výzkum obtěžujícího chování a sexuálního obtěžování.

³³ Např. University College London, Imperial College London, London School of Economics and Political Sciences a Goldsmiths' College, University of London. Zdroj: rozhovory s vedoucími pracovníky zodpovědnými za prosazování politiky rovných příležitostí a boje proti (sexuálnímu) obtěžování a šikaně.

prožitek pojmem sexuální obtěžování, byť jej tak definuje zákon, je strategií, která chrání daného jedince před sekundární viktimizací, která vychází z označení sebe sama jako oběti. Socioložka Rhoda Estep studuje mechanismy, kterými se lidé stávají oběťmi: Lidé se nestávají oběťmi přímým následkem utrpěného bezpráví či újmy. Oběti z nich dělá vedle utrpěné škody ještě pocit, že se stali terčem nespravedlivosti, která zaslouží nápravu. Člověk se jen velmi nerad stává obětí, protože nikdo ve skutečnosti netouží po nálepce „oběť“, která je v naší společnosti spojována s obrazem prohry, ztroskotání a ztráty kontroly nad vlastním životem (Estep podle Rabinowitz 1996: 203–204). Studující, kteří se stali terčem sexuálního obtěžování, mají tendenci situaci ignorovat či bagatelizovat jak nejdéle je to možné, chování vyučujícího mají snahu vykládat jako projev přátelství, upřímného zájmu či pouhého žertu. Podle odborných studií velká část studujících věří, že budou-li obtěžující chování ignorovat, samo ustane (Huerta et al. 2006). Tento předpoklad se však velmi často ukáže jako chybný a strategie jako nefunkční.

Studující, kteří jsou vystaveni pokračujícímu sexuálnímu obtěžování, inklinují převážně k nepřímým mechanismům, jako jsou vyhýbání se danému pedagogovi, případně absence na jeho přednáškách.³⁴ Tato snaha uniknout z dosahu vyučujícího je však vysoká cena, kterou studující platí výměnou za svůj dočasný klid. Absence na přednáškách, vyhýbání se konzultacím, případně změna kurzu či celého oboru mají jednoznačně negativní dopad na studijní výsledky studenta či studentky a mohou vést až k odchodu ze školy a ukončení studia. Zde je důležité upozornit, že strategii vyhýbání volí většina studujících, kteří se se sexuálním obtěžováním setkali (Knapp 1997: 690).

Dalším často užívaným mechanismem, který je však z hlediska eliminace obtěžujícího chování rovněž velmi málo účinný, je snaha odradit pachatele a zajistit si bezpečné prostředí. Oběť se snaží mít vždy, když hrozí kontakt s pachatelem, na blízku nějakého kamaráda či kamarádku a vyhnout se tak nechtěným nabídkám. Případně vědomě změní svůj vzhled a styl oblékání tak, aby byla co nejméně atraktivní. Do této kategorie jednání spadá i

---

³⁴ Gruber dělí reakce na sexuální obtěžování následovně: vyhýbání se (avoidance), zmírňování situace (defusion), vyjednávání (negotiation) a konfrontace (confrontation) (Gruber podle Skaine 1998: 263).

tendence zmiňovat manželský, případně partnerský stav, ve kterém se studentka nachází, a „omlouvav“ tak své odmítnutí intimních návrhů pedagoga. Tento přístup zdůrazňuje absurditu genderové socializace, jako kdyby nestačil samotný fakt, že si studentka důvěrné návrhy nepřeje dostávat (Rabinowitz podle Paludi 1996: 204).

Strategie, která představuje nejúčinnější cestu k zamezení obtěžujícího chování, a sice oznámení nekorektního chování odpovědné osobě ve vedení vzdělávací instituce, je zároveň paradoxně nejméně využívanou. Jak jsem uvedla v předcházející kapitole, této možnosti využijí jen přibližně 3 % studujících. V případě nahlášení případu odpovědným odborníkům volí studující především neformální stížnost, tedy prostředek, který zamezí pokračování obtěžujícího chování a zároveň zdánlivě zachová mírové status quo. V případě neformální stížnosti je případ šetřen v maximálním utajení a tichosti a nepředstavuje otevřený konflikt mezi studujícím, který se stal obětí sexuálního obtěžování, a pachatelem, potažmo celou vzdělávací institucí.³⁵

Jak dokazují výzkumy, nahlášeny bývají především závažné formy sexuálního obtěžování. Skutečnost, zda se studující svěří se svou zkušeností někomu z vedení instituce, je ovlivněna tím, zda univerzita disponuje antidiskriminační politikou a dává studujícím jasný signál, že sexuální obtěžování na univerzitní půdě nebude tolerováno (Reese 2003).

Sexuální obtěžování vyvolává řadu tělesných a psychických reakcí, které v odborné literatuře můžeme najít zahrnuté pod pojmem *syndrom sexuálního obtěžování* (Dziech 1998, Paludi 1996) a které představují praktické překážky pro rozvoj studijních a pracovních kariérních drah žen i mužů. Psychickými problémy trpí naprostá většina studujících, kteří se přímo setkali s obtěžujícím chováním³⁶. Oběti zažívají strach, zlost, silné pocity viny a bezmoci, které vyvolávají dlouhodobý stres. Mezi tělesné příznaky pak patří bolesti hlavy, poruchy spánku a poruchy příjmu potravy. Přirozeně negativní dopady má sexuální obtěžování i na studijní a pracovní výkon, který je snížen častou absencí na přednáškách či poklesem kvality práce

---

³⁵ Zdroj: rozhovor s Hilary Lowe, Goldsmiths' College, University of London.

³⁶ Podle Fitzgerald trpí 96 % obětí sexuálního obtěžování psychickými obtížemi a 63 % vykazuje tělesné příznaky jako následek obtěžování (Fitzgerald 1988: 154).

v důsledku stresu. Zhoršené hodnocení studijních výkonů může být i důsledkem oznámení nevhodného chování vyučujícího odpovědným autoritám (Hill, Silva 2005; Schneider 1987; Terpstra 1989).

4. Antidiskriminační univerzitní politiky, nástroje a procedury pro boj se sexuálním obtěžováním

Sexuální obtěžování je subjektivní koncept podléhající objektivnímu vymezení.

(McCann 2005: 3)

Antidiskriminační politika a její procedury mají dvojí funkci – reagují na případy sexuálního obtěžování a zároveň hrají významnou preventivní roli. V instituci, která jasně proklamuje svůj postoj vůči jakýmkoli projevům obtěžujícího chování a která disponuje kvalitními nástroji pro boj s obtěžováním, jsou studující i pedagogové pozornější a ostražitější vůči projevům sexuálního obtěžování. Studující jsou obeznámeni s podobami, kterých obtěžování nabývá, a jsou varováni před potenciálně nebezpečnými situacemi. Vyučující si na druhé straně jsou dobře vědomi sankcí, které jim za porušení politiky školy hrozí.

Jak ukázala americká srovnávací studie z roku 1992, po zavedení politiky a procedur řešících případy sexuálního obtěžování na univerzitě v Massachusetts počet ohlášených případů výrazně vzrostl a v dalších letech postupně klesal, což autoři studie vysvětlují pozitivním působením antidiskriminační politiky a zvýšeným povědomím studujících i zaměstnanců školy o problematice sexuálního obtěžování³⁷ (Williams 1992: 55).

Mezinárodní organizace práce upozorňuje ve zprávě *Sexual harassment at work: National and international responses*³⁸ na skutečnost, že jasně definovaná politika a fungující nástroje nediskriminace mohou účinně nahradit práci soudů v těch krajích, kde existuje vůči řešení problematiky sexuálního obtěžování jistý odpor. A též v zemích, kde jsou antidiskriminační zákony přijímány a prosazovány bez předsudků, může institucionální antidiskriminační politika daného podniku ušetřit případným

---

³⁷ Jako další možný důvod autorka uvádí zvýšenou opatrnost pachatelů (Williams 1992: 55).

³⁸ McCann, D. *Sexual harassment at work: National and international responses*. Geneva: International Labour Organization, 2005.

obětí sexuálního obtěžování zdlouhavý, finančně i psychicky náročný soudní proces (McCann 2005: 42).

K úspěšnému boji se sexuálním obtěžováním musí instituce vybudovat celou síť vzájemně provázaných nástrojů. Politika školy, která bude pouze na papíře, nebude nikdy účinná, pakliže o ní studující a zaměstnanci školy nebudou opakovaně informováni. A naopak, budou-li studenti a studentky vzděláni v problematice sexuálního obtěžování, nebude jim to nic platné, když univerzita nebude disponovat jasně definovaným prohlášením, které zakazuje jakékoli projevy obtěžujícího chování na akademické půdě. Je-li opravdu cílem univerzity prevence sexuálního obtěžování, pak je nutné, aby byla srozumitelně definovaná politika distribuována studujícím, vyučujícím i technickému personálu, aby byly vytvořeny jasně formulované postupy formální i neformální stížnosti a doplněny dostatečně přísnými sankcemi pro pachatele. Z oficiálních míst včetně vedení instituce musí zaznít otevřená podpora nediskriminaci a odsouzení obtěžujícího chování. Na univerzitě musí být zajištěn pravidelný trénink pro studující a vyučující (Schneider 1987: 62).

Řada dalších odborníků a odbornic se shoduje na následujících bodech, co by předpokladu omezení výskytu sexuálního obtěžování na vzdělávacích institucích (Dziech 1998, Williams 1992):

- vybavit instituci jednotnou a vyčerpávající definicí sexuálního obtěžování,
- publikovat jasné prohlášení, které odsuzuje sexuální obtěžování,
- zavést přístupná pravidla pro formální a neformální stížnosti,
- začlenit programy pro studující, vyučující i technický personál, informující o problematice sexuálního obtěžování,
- zajistit četné cesty, jak sdělovat informace o sexuálním obtěžování.

4.1. Definice sexuálního obtěžování

Kvalitně vystavěná definice je základním kamenem dobré univerzitní politiky a účinným nástrojem pro eliminaci sexuálně obtěžujícího chování. Přináší studujícím i pedagogickému sboru informaci, že univerzita bere problematiku sexuálního obtěžování vážně a jednotlivými případy se bude zabývat. Definice sexuálního obtěžování má normotvornou funkci: odkazuje k příslušnému zákonnému ustanovení³⁹, které sexuální obtěžování porušuje, a určuje, jaké chování považuje univerzita za nepřipustné. Má také vzdělávací úlohu: informuje akademickou komunitu, podněcuje diskusi a umožňuje zhodnocení vlastního chování či zkušeností ve světle tohoto vymezení. Studující mají jistotu, jaké chování je oficiálně vedením instituce považováno za nepřipustné, a vyučující a technický personál jsou upozorněni na limity přípustného chování (Crocker 1983: 697).

Definice sexuálního obtěžování by podle většiny autorek a autorů měla uvádět konkrétní příklady, které ustavují sexuální obtěžování, nicméně by to neměla činit limitujícím způsobem. Představuje především průvodce, který poukazuje na šíři a princip problematických situací a zároveň zůstává otevřený celé řadě neuvedených příkladů.

Většina definic sexuálního obtěžování obsahuje podmínku, aby dané chování bylo „nevítané“ (unwelcome), a tím vytyčuje hranici mezi obtěžujícím chováním a oboustranně přijímanými, konsensuálními vztahy. Tato podmínka musí být naplněna především pokud jde o sexuální obtěžování vytvářené „nepřátelským prostředím“ (hostile environment), ne vždy je vyžadována, jde-li o případ „něco za něco“ (McCann 2005: 19). V případě „jemnějších“⁴⁰ forem sexuálního obtěžování aplikují některé univerzity a další instituce podmínku, aby došlo k daným projevům opakovaně. Vůči oběma těmito podmínkám vystupuje kriticky právnička Phyllis Crocker⁴¹, která argumentuje tím, že „zařazení hodnotícího výrazu ‚nevítaný‘,

---

³⁹ Z pohledu legislativy je sexuální obtěžování diskriminací na základě pohlaví.

⁴⁰ Např. poznámky o vzhledu studentky či studenta, narážky na intimní vztahy studujících apod.

⁴¹ Phyllis Crocker je americká právnička, která byla v 80. letech jednou z významných teoretiček tématu sexuálního obtěžování ve vzdělávání. V dalších letech se ve své praxi i teoreticky věnovala především problematice trestu smrti.

„nechtěný“ a „nevhodný“ napovídá, že jsou zde i „vhodné“ či „chtěné“ pokusy o sblížení vyučujících a studujících“ (Crocker 1983: 703). Navazování sexuálních vztahů mezi učitelem a žákem je nicméně velmi problematické. K podmínce opakování zostra dodává: „Kolikrát musí studentku někdo plácnout po zadku, zírat jí na prsa či navrhnout konzultaci její práce u skleničky, aby měla právo tuto skutečnost ohlásit a požadovat kompenzaci za sexuální obtěžování?“ (tamtéž)

Sexuální obtěžování má své základní specifikum v tom, že v něm jde o subjektivní posouzení vzniklé situace jejími aktéry. Míra nechtěnosti (nevítanosti) je zde odvozena z individuálního prožívání oběti sexuálního obtěžování. Proto jsou případy obtěžujícího chování vždy posuzovány z hlediska postižené a její interpretace dané situace (Uhde 2006: 22). Přes tento subjektivní charakter obtěžování je nutné opakovat, že nejde o izolované případy, ale o společensky relevantní jev, který je výsledkem systematicky dichotomického vnímání a utváření světa mužů a žen. Tento fakt by dobrá definice sexuálního obtěžování měla reflektovat. Věnovat pozornost kvalitní definici sexuálního obtěžování je důležité, protože ovlivní zásadně podobu nástrojů a procedur reagujících na stížnost.

Pro ilustraci uvádím definici sexuálního obtěžování, kterou obsahuje antidiskriminační politika londýnské King's College⁴², jedné z prestižních světových univerzit:

Sexuální obtěžování je považováno za diskriminaci na základě pohlaví a jako takové je podle Zákona o diskriminaci na základě pohlaví z roku 1975⁴³ nelegální. Sexuální obtěžování může obnášet:

- nemístné zařazení sexuálních poznámek či chování do studijního procesu, pracovních nebo společenských situací, dále
- obtěžování kvůli genderu, sexualitě, připsané sexualitě jedince či sexualitě připsané jeho blízkým, nebo
- obtěžování na základě genderové identity

---

⁴² <http://www.kcl.ac.uk/content/1/c4/27/16/Policyonharassmentbullyingdiscrimination-final.pdf>

⁴³ Sex Discrimination Act (1975).

Sexuální obtěžování často, i když ne vždy, vzniká mezi lidmi v odlišném mocenském postavení. Jakýkoli akt sexuálního obtěžování bude univerzitou vnímán jako velmi závažný, pokud bude zahrnovat zneužití autority či důvěry.

Příklady aktivit, které mohou ustavit sexuální obtěžování:

- zbytečný a nechtěný fyzický kontakt,
- sexuální napadení,
- dvojznačné a nevíтанé komentáře či gesta odkazující k genderu či sexualitě jedince nebo skupiny,
- opakované nevíтанé žádosti o intimní setkání a přízeň,
- vystavování, šíření a elektronické rozesílání pornografických, hanlivých či neslušných vyobrazení a e-mailů obsahujících výhružné, hrubé či nevíтанé komentáře sexuální povahy,
- homofobní chování, používání homofobního jazyka či šíření homofobních materiálů.

Tyto aktivity budou považovány za velmi vážné, pakliže budou doplněny o:

- přímý či nepřímý příslib výhod za povolnost, který je zneužitím institucionální pozice (např. nabídka lepšího hodnocení studující/ho),
- přímé či nepřímé výhružky trestem za neuposlechnutí, které jsou zneužitím institucionální pozice (např. odepření podpory, informací či zdrojů).

4.2 Procedury řešení případů sexuálního obtěžování

Procedury, kterými se řeší stížnosti na sexuálně obtěžující chování v rámci vzdělávací instituce, jsou nedílnou součástí univerzitní antidiskriminační politiky. Řada výzkumů prokázala skutečnost, že studující mají tendence ohlásit případ sexuálního obtěžování jen ve velmi omezené míře a přímé

konfrontaci s agresorem se spíše vyhýbají,⁴⁴ což silně kontrastuje s Bensonovým konstatováním, že sexuální obtěžování neustane, pakliže oběť proti němu nezačne aktivně jednat (Benson podle Biaggio et al. 1996: 215).

Oproti rozšířené fámě velmi často nejde obětím sexuálního obtěžování o zažalování útočníka a náhradu škody, usilují pouze o to, aby obtěžování ustalo, neopakovalo se a aby nebyli za svou stížnost nijak postiženi a nestali se následně obětí msty obviněného (Rubenstein 1992: 17).

Základním pravidlem při vytváření procedur pro řešení stížností na sexuální obtěžování je prevence případné viktimizace postižených a důvěrnost informací.⁴⁵ Je třeba klást důraz na ochranu studujících a předcházení negativním dopadům, které by podání oficiální stížnosti mohlo mít na jejich další studium. Univerzita musí jasně deklarovat, že jakákoliv odvěta vůči postižené studentce nebo studentovi je naprosto nepřijatelná a nepřipustná (Remick et al. 1996: 236).⁴⁶

Praxe anglosaských univerzit⁴⁷ potvrzuje, že studujícím by měla být k dispozici jak formální, tak neformální forma oznámení obtěžujícího chování. Ve většině případů využijí postižení podání neformální stížnosti, což vychází z potřeb uvedených výše, tedy snahy zabránit pokračování obtěžování, ale zároveň nevyvolat otevřený konflikt. Řešení neformální stížnosti spočívá v podstatě v mediaci mezi stranami konfliktu, podpoře a poradenství postiženému a v upozornění agresora, že na jeho chování byla podána stížnost a jeho jednání proti pravidlům univerzity musí okamžitě skončit. O případu se nevede žádný záznam a sankce, které útočníkovi hrozí, jsou jen omezené a neústí v disciplinární akce (Biaggio et al. 1996: 221). Ambivalentní stránkou neformální stížnosti je fakt, že zůstává zcela skryta akademické komunitě, což na jednu stranu chrání oběť před

---

⁴⁴ Podle výzkumů oznámí sexuální obtěžování pouze kolem 8–10 % studujících (Hill a Silva 2005). Oficiální stížnost pak podá pouhé 3 % studujících (Fitzgerald et al. 1988).

⁴⁵ Slíbit postiženému naprostou anonymitu není realistické a studující by měl počítat s tím, že se minimálně obviněný dozví, kdo na něj podal stížnost. Nicméně zacházet citlivě s informacemi o případu a sdělit soukromé informace co nejmenšímu počtu lidí je podmínkou dobré antidiskriminační politiky.

⁴⁶ Citováno z dosud nepublikovaného textu, jehož je autorka diplomové práce spoluautorkou.

⁴⁷ Zdroj: rozhovory s vedoucími pracovníky zodpovědnými za prosazování politiky rovných příležitostí a boje proti sexuálnímu obtěžování a šikaně na University College London, Imperial College London, London School of Economics and Political Sciences a Goldsmiths' College, University of London.

sekundární viktimizací, avšak zároveň vytváří zdání, že sexuální obtěžování na dané instituci neexistuje. Takové klima působí negativně na studující, kteří vznesli stížnost a kteří se mohou domnívat, že jejich případ je zcela ojedinělý a jejich stížnost tudíž nebude brána příliš vážně. Nezveřejnění informací o řešení případů sexuálního obtěžování navíc nepodporuje další případné oběti ke vznesení stížnosti, a není tudíž využito ani preventivní funkce, kterou veřejné exemplární potrestání viníka může mít (Dziech 1998: 51).

Formální stížnost má pevně stanovený postup, vede k oficiálnímu vyšetřování a disponuje podstatně vyššími sankcemi v případě, že se sexuální obtěžování prokáže. K podání formální stížnosti však dochází jen zřídka. Studující se zdráhají podat oficiální stížnost na osobu v pozici moci z důvodů strachu z odplaty, sebeobviňování a nejistotě ohledně vlastních práv (Robertson 1988: 800). Cesta formálního vyšetřování má na jedné straně preventivní funkci a informuje komunitu o problému sexuálního obtěžování, na druhou stranu je zdlouhavá a administrativně náročná.

Vzdělávací instituce mohou mít tendenci počty případů sexuálního obtěžování (ať již oficiálně či neoficiálně nahlášených) nezveřejňovat z důvodů obav o dobré jméno univerzity. Nicméně pouze taková univerzita, která disponuje kvalitní a účinnou antidiskriminační politikou, může nabídnout kvalitní vzdělávací prostředí a zajistit bezpečný studijní růst svým mladým lidem. Namísto obav o poškození dobrého jména instituce by univerzita měla informovat o existenci politiky a procedur pro eliminaci sexuálního obtěžování, které jsou důkazem zajištění bezpečného prostředí a dosažení vysokého evropského standardu vzdělávání.

4.3 Informační kampaň a vzdělávání akademické komunity v problematice sexuálního obtěžování

Vnitřní politika vysokých škol, jasně formulovaná definice a pravidla pro řešení stížností na sexuální obtěžování jsou základními nástroji prevence, které eliminují výskyt obtěžujícího chování ve vzdělávacích institucích.

Z dlouhodobých zkušeností univerzit vyplývá, že tyto body prevence musí být doplněny o třetí, zcela klíčový: tím je speciální trénink a průběžné vzdělávání všech členů akademické komunity (Riggs et al. 1993 podle Ramson 2006). Pakliže nejsou univerzitní politiky boje proti sexuálnímu obtěžování a procedurální pravidla, která se k nim váží, efektivně diseminována, zůstávají bohužel neúčinné. Socioložky Michelle Kelley a Beth Parsons naznačují, že důvodem, proč se sexuální obtěžování na univerzitách stále vyskytuje, je zavedení těchto tréninků a vzdělávacích aktivit až s velkým zpožděním za vznikem samotných univerzitních politik (Kelley, Parsons 2000: 563).

Trénink poskytuje informace o tom, jaké podoby má sexuální obtěžování, jakou roli v něm studující a vyučující mohou hrát a jak je možné se mu bránit. Účastníci tréninku dostanou jasnou informaci, že vzdělávací instituce vnímá problematiku sexuálního obtěžování jako zásadní překážku vzdělávání, a seznámí se s nástroji, které mohou na svou obranu proti obtěžujícímu chování využít. Absolventi tréninku jsou informováni, jakou odpovědnost mají jednotliví členové akademické obce, a jsou obeznámeni se sankcemi za porušení pravidel univerzitních politik (Reese et al. 2003).

Ze strategických důvodů je důležité, aby trénink absolvovali v první řadě vedoucí pracovníci, kteří jsou odpovědní za naplňování univerzitních politik a procedur spojených se sexuálním obtěžováním a kteří díky svému postavení v hierarchii instituce vytvářejí a demonstrují standardy akceptovatelného chování a především postoj vedení instituce. Využití těchto pracovníků jako rolových vzorů pro ostatní zaměstnance a studenty je součástí širší strategie boje proti sexuálnímu obtěžování (Ramson 2006: 45).

Pro diseminaci informací o formách obtěžujícího chování a způsobech obrany mezi studující jsou nepostradatelná univerzitní média, informační brožury a letáky. Vhodnými zdroji informací jsou články ve školních časopisech, kde by měla být univerzitní politika a informace o procedurách týkajících se sexuálního obtěžování publikována opakovaně, tak aby zasáhla i nově nastupující studenty. Primárním zdrojem informací jsou také webové stránky univerzity, kde by kromě definice sexuálního obtěžování a stanoviska školy vůči tomuto chování měl studující nalézt i seznam kontaktů

na odborníky uvnitř i vně univerzity, na které se mohou v případě potřeby obrátit.

Informace o podobách sexuálního obtěžování, možnostech obrany a řešení případů by měly být studentům distribuovány opakovaně a stejně tak by měly univerzity formulovat svůj postoj vůči sexuálnímu obtěžování při každé možné příležitosti. Jak uvádí profesorka historie Claire Robertson⁴⁸: „Dokud student či studentka nepotřebují opravdu pomoc, většinu z těchto informací ignorují.“ (Robertson et al. 1988: 810)

---

⁴⁸ Claire C. Robertson je profesorkou historie a ženských studií na Ohio State University. Vedle tématu sexuálního obtěžování se široce věnuje otázce ženské emancipace v kontextu ekonomických snah a vzdělávání v Africe.

5. Problém konsenzuálních vztahů ve vysokoškolském prostředí

Když vztah mezi studujícím a vyučujícím začne být intimní, nestrannost není možná.

(Stites 1996: 106)

Jak bylo řečeno v úvodu textu, role pedagoga či pedagožky je inherentně spjata s jistou mocenskou převahou vůči studujícím, v nichž vyvolává respekt, stejně jako důvěru. Úkolem vyučujících je podporovat studijní zájmy posluchačů a vychovávat z nich zralé myslitele. Posláním univerzity je poskytovat studujícím maximum vzdělávacích příležitostí, intelektuální vedení, akademickou a profesionální podporu. Překročit hranici profesionálního vztahu a vstoupit do intimního milostného poměru se studentkou či studentem znamená zradu této důvěry a zneužití mocenské převahy.

Pro mladé posluchače a posluchačky může být intelektuální převaha, kterou vyučující disponuje, značně atraktivní. Skutečnost, že vyučující mohou čelit zvýšené pozornosti, lichotkám a svádění ze strany studujících, je nicméně nijak neomlouvá ani neopravňuje k překročení hranice profesionálního vztahu. Odpovědností a povinností pedagoga je udělat takovému chování přítrž, k čemuž má, na rozdíl od studujících, dostatek prostředků a může se bránit bez obavy z represí či odplaty. Je důležité zdůraznit, že svádění vyučujících studujícími, ke kterému může bezesporu také docházet, má odlišný průběh, dynamiku a důsledky než sexuální obtěžování studujících pedagogy. Zaměřovat tyto situace, případně je stavět naroveň znamená neporozumět konceptu zneužití moci, který stojí v pozadí sexuálního obtěžování, a odvádět pozornost od profesního selhání daného pedagoga či pedagožky i odpovědných činitelů, kteří nezabránili obtěžujícímu chování.

Intimní vztahy mezi vyučujícími a studujícími představují konflikt zájmů. Soukromé zájmy se promítají do vedení, supervize a především hodnocení studenta či studentky a vytváří střet osobních a profesních zájmů. Existuje reálný předpoklad, že hodnocení neproběhne objektivně a studující bude využívat výhod plynoucích z intimního vztahu s pedagogem. Může tak být

porušen požadavek rovného přístupu ke vzdělání, což mohou pociťovat ostatní studující jako diskriminující. Pověst a dobré jméno univerzity, která konsenzuální vztahy toleruje, je v takových případech zpochybněna (Paludi 1996: 124).

Nebezpečím pro uplatňování rovného přístupu ve vzdělávání není pouze existence intimního vztahu, ale také jeho případný konec. Jak uvádí Cynara Stites, sociální pracovnice univerzity v Connecticutu, která svou doktorskou práci věnovala právě problému konsenzuálních vztahů v univerzitním prostředí, v manželství či v trvalý partnerský poměr většina vztahů mezi studujícími a jejich pedagogy neústí (Stites 1996: 115). V případě, že vztah není ukončen oboustrannou dohodou a partneři si odnášejí zklamání z nechtěného konce, partner či partnerka v roli studujícího má důvodnou obavu z pomsty, případně negativního dopadu na hodnocení svých studijních výsledků. V krajním případě může být ochota studentky setrvávat ve vztahu přímo ovlivněna právě touto obavou z odvety a represí ze stran pedagoga. Nerovná moc nad kariérou a životem se zde promítá do nezávislého rozhodování partnera a směřuje vztah, který byl původně oboustranně přijímaným, blíž principu sexuálního obtěžování „něco za něco“.

Zástupci prestižních univerzit, především v anglosaském světě, debatují o pozitivních a negativních zavedení pravidel zakazujících, případně omezujících navazování intimních vztahů mezi pedagogy a studenty na půdě vzdělávacích institucí. Odpůrci regulujících pravidel argumentují tím, že vysokoškolští studenti a studentky jsou dospělí jedinci, kteří mají právo na svobodný výběr partnera. A jak upozorňuje sociolog Barry Dank z Kalifornské univerzity Long Beach, zmíněná omezení studující infantilizují (Dank 1997). Nedá se mluvit o konsenzu v rámci akademické komunity, který by jasně řekl, že konsenzuální vztahy jsou špatné. Univerzit, které přijaly politiku zakazující případně omezující vztahy mezi studujícími a vyučujícími, je menšina (Stites 1996: 153). Většina aktérů debaty o vhodném přístupu k intimním vztahům mezi studujícími a pedagogy se shoduje na tom, že zavedení úplného zákazu je nedovolené vměšování do soukromí zúčastněných osob, a preferují takzvanou politiku odrazování (discouragement policy), která vzájemné vztahy hodnotí jako „velmi

nerozumné“ a nabádá studující i členy pedagogického sboru, aby se takového jednání vyvarovali. Podobné formy doporučení však nejsou vynutitelné a jsou pouhým prohlášením postojů dané vzdělávací instituce.⁴⁹

Pomáhající profese, jakými jsou lékaři, psychoterapeuti, sociální pracovníci, ale i například právníci, mají v západních demokraciích své etické kodexy, které vztahy s klienty zakazují nebo alespoň označují za nevhodné a neetické a chrání tak klienty před zneužitím moci.⁵⁰ Pomáhající vztah je založen na nerovnováze moci, stejně jako je tomu ve vztahu studujícího a pedagoga. Vzdělávací instituce by si této nerovnovážné situace měly být vědomy a reflektovat ji ve svých vnitřních pravidlech.

---

⁴⁹ Např. Pravidla upravující sexuální obtěžování a konsenzuální vztahy na Minnesotské univerzitě (University of Minnesota, 2005).

⁵⁰ Etický kodex sociálních pracovníků České republiky.

6. Sexuální obtěžování v České republice – problém jménem harašení

Většina českých žen si myslí, že feminismus je jen hloupý západní import, který nepotřebujeme.

(Šiklová 1997)

Sexuální obtěžování bylo po dlouhá léta téma v české společnosti podceňováno a vysmíváno, případy obtěžujícího chování zůstávaly nehlášeny a neřešeny. O skutečném významu tohoto pojmu, tedy o stavu, kdy je muž či žena ponižován a zastrašován, se důrazně mlčelo. Namísto odsouzení agresivního chování, kterým sexuální obtěžování bezesporu je, se pozornost přesunula na oběti obtěžujícího chování, které byly zesměšňovány a necitlivým přístupem opakovaně viktimizovány. Sexuální obtěžování bylo vnímáno v relaci lidské přirozenosti a národní mentality (Maříková 2006: 81), která byla stavěna do opozice k hysterickým projevům západních feministek. Jako uměle vytvářený problém a „západní import“ bylo téma odsouváno a ignorováno. Mechanismus marginalizace problému sexuálního obtěžování odpovídá hierarchickému vnímání sociální reality, kdy to, co bude považováno za problém hodný pozornosti, určuje dominantní skupina ve společnosti.

Skutečnost, že pojem „sexuální harašení“⁵¹, který parafrázoval formální zvukovou podobnost anglického výrazu, byl přijat nejen odpůrci ženské emancipace, ale i lidmi nezaujatými, případně vůči genderové problematice neutrálními, jen dokládá všeobecně nízkou genderovou citlivost české společnosti v letech 90. a v prvních letech nového tisíciletí. Feministické teorie a genderové nerovnosti nebyly tematickou součástí politických diskusí ani veřejného diskurzu. Naopak docházelo k nárůstu genderově konzervativní rétoriky a v celém regionu východní a střední Evropy výzkumy

---

⁵¹ Pojem „harašení“ je připisován Josefu Škvoreckému, který v roce 1992 publikoval v Respektu články, které ironizovaly a karikovaly teoretické koncepty amerického feminismu. S velkým nepochopením zde mluví o problémech znásilnění, genderové lingvistiky a sexuálního obtěžování. Pojem „harašení“ se poprvé objevuje v jeho dílech *Samožerbuch* (1997) a *Dvě vraždy v mém dvojím domě* (2001) (Osvaldová 2004).

konstatovaly nízkou míru genderové senzitivity (Hašková 2005). Autorky a autoři sledující proměny občanské společnosti ve východo- a střeoevropských státech procházejících v 90. letech tranzicí se shodují na politicko-historických kořenech negativního přístupu k myšlenkám feministické ideologie (srovnej Šiklová 1997, 2008, Havelková 1999, Watson 2000, Einhorn 1993).

6.1. Emancipace socialistických žen řízená „shora“

Kontinuita ženských emancipačních snah, která procházela spolu s formováním národního hnutí celou první polovinou 19. století a později šla ruku v ruce se zvyšující se účastí žen na řešení politických a sociálních otázek první republiky, byla přerušena komunistickým režimem v únoru roku 1948.⁵² Feminismus byl představiteli komunistické strany odsuzován coby falešná buržoazní ideologie, jejímž cílem bylo rozdělit dělnickou třídu, postavit muže a ženy proti sobě a zrušit tak jejich jednotu a oddálit tak vybudování socialismu. Svoboda slova i sdružování byla komunistickým režimem omezena a původní široká síť ženských spolků byla unifikována a nahrazena jedinou, státem kontrolovanou organizací, Československým svazem žen (ČSSŽ).⁵³ ČSSŽ fungoval jako formální stranická organizace, která šířila myšlenku komunismu v řadách žen a zároveň organizovala volnočasové a rodinně orientované aktivity zaměřené na ženy (Hašková 2005).

Genderové uspořádání socialistické společnosti bylo zcela zásadně poznamenáno snahou režimu o řízenou emancipaci žen. A jak ukazuje srovnávací analýza Évy Fodor, byl státně socialistický emancipační projekt svým způsobem úspěšný, protože umožnil vstoupit ženám na pracovní trh v takové míře, v jaké se to demokratickým společnostem té doby nepodařilo

---

⁵² Používám termín „komunismus“ k označení ideologické orientace vládnoucí strany mezi lety 1948 a 1989, k popisu ekonomické, sociální a kulturní každodenní reality využívám pojmu „státní socialismus“, který převládá v odborných textech (Fodor 2004).

⁵³ V roce 1969 byl rozdělen na Český svaz žen a Slovenský svaz žen (Šiklová 1999).

(Fodor 2004).⁵⁴ Socioložka Jiřina Šiklová mluví poněkud kriticky o „socialistické pseudo-emancipaci“ (Šiklová podle Vodochodský 2007), čímž odkazuje k povrchnosti chápání a velmi úzkému vymezení pojmu emancipace komunistickým režimem. Zásadní revize předválečného genderového uspořádání společnosti proběhla tedy redefinicí úlohy ženy coby pracovní síly. Tento krok vycházel částečně z marxistické teorie o systematickém společenském útlaku žen coby následku existence třídní společnosti. V důsledku vývoje soukromého vlastnictví a rozdělení společnosti na různé třídy byla ženám odepřena plná politická, sociální a ekonomická rovnost. Podle marxistické teorie je emancipace ženy přímo odvislá od její participace na trhu práce⁵⁵ (Massey 1995: 375). Realističtější důvodem pro ochotu režimu vpustit ženy na trh placené práce byly podle řady autorek ekonomické zájmy komunistického režimu (Einhorn a Sever 2003, Šmausová 2006).

S masovým nástupem žen na pracovní trh byla spojena zvýšená míra jejich sociální a ekonomické nezávislosti,⁵⁶ podporovaná přístupem žen ke vzdělávání a vznikem institucionálních podmínek pro převzetí péče o děti státem, který vybudoval nebývalou síť předškolních zařízení, která nabízela i celotýdenní péči. Ženy byly částečně osvobozeny i od své mateřské role zpřístupněním antikoncepce a liberalizací potratové politiky. Vytčené cíle západního emancipačního hnutí tak byly československým ženám předkládány shora, aniž by docházelo k reflexi mechanismů genderových nerovností samotnými ženami. Druhá vlna feminismu tak československou společnost zcela minula, přestože byly některé z jejích požadavků naplněny v rámci státní politiky (Hašková 2005). Revoluční rétorika emancipace žen však současně narážela na zdůrazňování důležitosti role mateřství, kterou komunistický režim realizoval, ve srovnání s okolními státy, opravdu

---

⁵⁴ Před rokem 1989 bylo v zemích s komunistickým režimem ekonomicky aktivních okolo 70–90 % žen v produktivním věku. V zemích Evropské unie počet ekonomicky aktivních žen tvořil ve stejné době pouze 40 % a většina z nich pracovala na zkrácený úvazek (Einhorn 1993: 120).

⁵⁵ Žena v domácnosti je závislá na muži-živiteli, což lze podle Marxe překonat jen vlastní námezdní prací. Tím se žena sice stává stejným předmětem vykořisťování jako muž-proletář, ale současně se muži a ženy stávají rovnými mezi sebou a společně stejně nerovnými ve vztahu ke kapitalistům. Toto postavení v kapitalistické produkci proletářské ženy předurčuje k tomu, aby vedly s muži společný boj, který by je oba vymanil z nesamostatné existence (Šmausová 2006: 1).

⁵⁶ V případě ekonomické nezávislosti šlo spíše o symbolickou nezávislost, protože mzdy byly velmi nízké. Na druhé straně však příjem ženy představoval nutný doplněk platu muže k udržení určitého rodinného standardu.

velkorysou mateřskou dovolenou, což vyvolávalo zdání jakési ideologické manipulace (Šmausová 2006).

Formální rovnost mužů a žen ve veřejné sféře nicméně zůstávala reálně nenaplněným závazkem státního socialismu, a jak uvádí sociolog Ivan Vodochodský, „nedokončeným projektem“ socialismu (Vodochodský 2007). 70. a 80. léta představují stagnaci v naplňování emancipačních ideálů, a jak dokumentuje řada autorek, reálné nerovnosti v odměňování⁵⁷ i genderová vertikální i horizontální segregace v zaměstnávání byly toho důkazem (Wagnerová 1995, Massey 1995, Šiklová 1997). Přetrvávající genderové nerovnosti byly typické jak pro veřejnou, tak i soukromou sféru. Skutečnost, že ženy nastoupily na pracovní trh ve stejné míře, jako jej do té doby okupovali muži, nic nezměnila na jejich povinnostech v rámci domácnosti a péče o děti. Dvojitá směna, která přetrvala jako integrální součást ženské role i po roce 1989, ženy fyzicky i psychicky vyčerpávala a vytvářela pocit viny a „trvalou frustraci z neschopnosti zvládnout obě role k vlastní spokojenosti“ (Šiklová 1997: 267). Socioložka Gerlinda Šmausová v kontextu konceptu dvojí zátěže žen argumentuje obdobným zatížením československých mužů, kteří v důsledku všeobecné nedostupnosti zboží a služeb v rámci socialistického trhu byli nuceni svépomocí zvládat vysoce specializované dovednosti, jakými byly opravy automobilů či stavitelské práce. Z hlediska rozdělení domácí práce (přestože stále byla udržována dělicí čára mezi mužskou a ženskou prací) bylo tak podle autorky partnerské soužití vyrovnanější či spravedlivější, než tomu bylo v západních rodinách s mužem-živitelem a ženou v domácnosti (Šmausová, 2006: 2).

Období normalizace⁵⁸ přineslo zásadní proměnu veřejné a soukromé sféry z hlediska moci, prestiže a možnosti realizace mužů a žen. Veřejná sféra, tradičně chápaná jako zdroj vlivu a občanské i politické angažovanosti mužů, ztratila svou přitažlivost a lesk. Moc, držená v rukách komunistické strany, se stala mužům, čistě na základě nároku příslušnosti k mužskému pohlaví, nepřístupná a především přestala být zdrojem autority. Jak vzpomíná Alena Wagnerová: „Příklad funkcionáře, třeba okresního

---

⁵⁷ V socialistickém Československu činila průměrná mzda žen 67 % průměrné mzdy mužů (Vodochodský 2007).

⁵⁸ Období čistek, cenzury a propouštění, které následovalo po potlačení Pražského jara 1968 a trvalo až do roku 1989.

tajemníka strany, se sotva hodil k posílení autority otce v rodině." (Wagnerová 1995: 82) Úměrně tomu, jak klesla hodnota vlastní realizace ve vnějším světě, a likvidaci občanské společnosti, narůstala důležitost soukromé sféry a rodiny, která byla vnímána jako idealizovaný zdroj důstojnosti, tvořivosti a vnitřní soudržnosti. Rodinná výchova nahrazovala morální a etické autority a stala se důležitým, byť omezeným zdrojem pocitu svobody (Einhorn 1993, Vodochodský 2007).

Politický útlak v době normalizace, stejně jako hospodářský nedostatek reálného socialismu měly klíčový vliv na utváření vztahů mezi muži a ženami v Československu i dalších státech východního bloku. Společnost byla rozdělena na politickém, spíše než genderovém základě a politický odpor spojoval muže a ženy v aliance uzavírané proti nepřátelskému režimu. Podle Šiklové nebyla tato situace z historického hlediska v naší společnosti ojedinělá. Emancipační snahy českého národa a vlastenecký odpor proti habsburské nadvládě v rámci vlasteneckého hnutí 19. století nabízí stejný obrázek. Muži podporovali vzdělávání žen a boj o jejich politickou participaci, protože ženy představovaly především potřebné spojence v národně-emancipačním projektu a až na druhém místě ženy. Téma spojení a spolupráce mužů a žen se opět vynořuje v době obsazení českého území německou armádou a vytvoření protektorátu Čechy a Morava (Šiklová 1997). Tyto zkušenosti stály mimo jiné v pozadí odmítání feminismu jako ideologie genderového konfliktu⁵⁹ po roce 1989. Ženy v socialistickém Československu nereflektovaly svou pozici jako genderově nerovnou, cítily se stejně jako jejich muži diskriminované politicky. Diskriminace genderová byla vnímána, pokud vůbec, jako sekundární jev. Otázka lidských práv a svobod byla chápána jako důležitější než otázka ženských práv, proto také v české společnosti v období komunistického režimu žádné známé specificky ženské neoficiální skupiny nevznikly (Hašková 2005). Ženy sice hrály zásadní úlohu při formování opozičního disidentského hnutí, a mezi signatáři i mluvčími Charty 77 představovaly významnou a početnou skupinu, nicméně myšlenky reflektující genderové nerovnosti ve společnosti ve své činnosti netematizovaly a stejně tak jim nebyl věnován prostor v žádném z dokumentů Charty. Stejně tak nelze

---

⁵⁹ Více Šmausová (2006).

mluvit o výrazném zájmu představitelk západního ženského hnutí o podmínky a životy žen v socialistickém Československu (Šiklová 2008).

6.2. Konzervativní postoje vůči feministické ideologii

Československá společnost byla odříznuta od informací o vznikajících nových hnutích na Západě a vinou chybějící veřejné diskuse scházel nejen přístup k informacím, ale i možnost rozvinutí společenské debaty o principech genderových nerovností a feministické ideologii. Jak píše Havelková, i to byl jeden ze zdrojů, kterým se živily mýty o myšlenkách a cílech feminizmu, které se v 90. letech promítly do ambivalentních postojů vůči západním myšlenkám emancipace (Havelková 1999: 51).

Informace o feminizmu začaly po revoluci v roce 1989 do naší společnosti proudit spolu s aktivistkami západního ženského hnutí, které přicházely do svobodného Československa jako nositelky emancipace a ženského osvobození. Dalším příznačným zdrojem informací o feminizmu byli, jak upozorňuje Šiklová, čeští muži vracějící se z emigrace, kde se seznámili spíše s každodenními projevy rovného postavení mužů a žen, než s myšlenkovou základnou feminizmu, který nicméně ve svých postojích značně ironizovali a zlehčovali (Šiklová 1997).⁶⁰ Ambivalentní postoje a (ne)přijetí feministických myšlenek, které ústilo až v antifeministický paradox, pojem, kterým politoložka Peggy Watson popisuje odmítavou reakci ze strany zemí procházejících v 90. letech tranzicí (Watson 2000), měly řadu důvodů. Vedle zmiňované historické zkušenosti spojenectví a soudržnosti československých žen se svými muži se na nepřijetí feminizmu podepsala i režimem řízená emancipace, jejíž myšlenky tak byly v očích mnoha žen zdiskreditovány. Zajímavé vysvětlení nabízí Šiklová, když tvrdí, že mimo jiné se na odmítavých postojích české společnosti podílel i fakt, že západní feministické teorie byly často velmi kritické k myšlenkám tržní

---

⁶⁰ Vhodným příkladem nevhodně karikujících postojů jsou články Josefa Škvoreckého v časopise Respekt z roku 1992.

kapitalistické společnosti, která však představovala pro mnoho občanů postkomunistických zemí vysněný ideál. Jeho kritika se proto často neseťkávala s velkým pochopením (Šiklová 1997).

Prudký rozvoj občanské společnosti v 90. letech 20. století znamenal také vznik celé řady občanských a neziskových organizací orientovaných na ženy.⁶¹ Ve svém programu se vymezovaly jak vůči Českému svazu žen, který volně navázal, v personálně nezměněném složení, na předrevoluční činnost Československého svazu žen, tak vůči západním feministkám (Hašková 2005). Genderové téma a rovné postavení mužů a žen nebylo součástí tehdejších politických ani veřejných debat, stejně tak i mediální diskurz vykazoval poměrně nízkou genderovou citlivost a konzervativní rétoriku.

Významnou změnu přinesl proces vyjednávání o vstupu České republiky do Evropské unie v roce 1998, který se pozitivně promítl nejen do fungování ženských neziskových organizací, ale i do uznání relevance problematiky spojené s genderovými principy, jakými jsou např. problémy domácího násilí, obchodu se ženami či nerovnosti v zaměstnávání. Jak píše socioložka Hana Hašková ve zprávě z projektu zkoumajícího občanskou a politickou participaci žen v kandidátských zemích Evropské unie⁶²: „Problémy, na které upozorňovaly české ženské NNO již od počátku 90. let, byly teprve v této době formulovány na státní úrovni.“ (Hašková 2005). Pod tlakem harmonizačních procesů byly mimo jiné vytvořeny státní orgány odpovědné za implementaci strategie genderového mainstreamingu do politických procesů. Strategie genderového mainstreamingu, coby proces začlenění rovných příležitostí do veškerých politických konceptů a opatření, tak udělal z ženských organizací neformální partnerské expertní poradní orgány vlády ve specifických oblastech týkajících se rovných příležitostí.

Osud problematiky sexuálního obtěžování měl do jisté míry podobný průběh. Tlak Evropské unie na přijetí Směrnice 2002/73/ES, která vyžaduje zavedení definice a zákazu sexuálního obtěžování do právních řádů všech

---

⁶¹ Již v první polovině 90. let bylo na území ČR registrováno 70 ženských nestátních neziskových organizací. Dodnes funguje jen jedna třetina z těchto organizací (Hašková 2005).

⁶² *Enlargement, Gender and Governance: The Civic and Political Participation and representation of Women in EU Candidate Countries (5. RP EC)*. SOU AV ČR, v.v.i.

členských zemí, se promítl i do politických a mediálních debat České republiky. K úplnému naplnění požadavků Evropské unie na přijetí podmínek zmíněné směrnice došlo až v červnu roku 2009, kdy bylo poslaneckou sněmovnou přehlasováno prezidentské veto antidiskriminačního zákona, který sexuální obtěžování legislativně upravuje.

V roce 2004 získal Sociologický ústav AV ČR, v.v.i. veřejnou zakázku Ministerstva práce a sociálních věcí ČR na vypracování analýzy výskytu obtěžování žen a mužů z důvodů pohlaví a sexuálního obtěžování na pracovišti, která přinesla informace o výskytu sexuálního obtěžování na pracovním trhu v České republice a poskytla tak jedinečná data, která do té doby v České republice chyběla. Studie prokázala, že přes všechny pochyby a bagatelizování je sexuální obtěžování v kontextu pracovních vztahů často se vyskytující, nicméně neřešený jev⁶³ (Křížková et al. 2006).

Od roku 2008 se podílím na výzkumu sexuálního obtěžování na vysokých školách, který probíhá v rámci projektu Rovné příležitosti ve vědě a výzkumu Sociologického ústavu AV ČR v.v.i.⁶⁴ a který je jedním z prvních výzkumů mapující výskyt obtěžujícího chování ve vysokoškolském prostředí v rámci pilotního šetření na vybrané pražské vysoké škole.⁶⁵ Závěry první fáze dotazníkového šetření projektu ukazují, že problematika sexuálního obtěžování ve vzdělávání je vážným problémem nejen pracovního trhu, ale i vzdělávacích institucí.

---

⁶³ Výsledky výzkumu potvrdily, že nejčastějšími formami sexuálního obtěžování v zaměstnání jsou verbální útoky, sexuální narážky a poznámky, které zažila polovina až dvě třetiny populace. S nechtěným fyzickým kontaktem a těžšími formami se setkala zhruba pětina české populace (Křížková et al. 2006).

⁶⁴ Rovné příležitosti ve vědě a výzkumu: Analýza genderových bariér a rozvoj talentů (MŠMT ČR, č. 2E08057).

⁶⁵ Výzkum sexuálního obtěžování provádí současně také Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy.

7. Kvalitativní obsahová analýza strukturovaných rozhovorů

Instalatéři tvrdí: neopravuj to, co funguje. U nás se nic špatného neděje a myslím, že není potřeba do toho šťouchat.

(MM_01, z výzkumného rozhovoru)

7.1. Cíle výzkumu

V teoretické části diplomové práce jsem se pokusila zmapovat specifika problému sexuálního obtěžování ve vysokoškolském prostředí, jeho dynamiku i strategie, které studující volí k jeho zvládnutí. Záměrem praktické části je nahlédnout, jak vybraní vysokoškolští studující rozumějí pojmu sexuálního obtěžování a jak chápou roli vzdělávací instituce v řešení případů sexuálního obtěžování studujících.

Vzhledem k tomu, že k problému sexuálního obtěžování přistupuji z pozice studentky oboru sociální práce, je pro mne důležité, vedle teoretického uchopení fenoménu sexuálního obtěžování a zmapování zkušenosti anglosaských zemí v zavádění nástrojů systematického řešení obtěžujícího chování na vysokých školách, ptát se po individuálním prožívání vlastní pozice studujícími v kontextu vzdělávacího procesu. Zájem dozvědět se, jak studující hodnotí své zkušenosti v souvislosti s tématem využívání a zneužívání moci a jaká očekávání spojují s vzdělávací institucí, které jsou součástí, byl motivací a hnacím motorem mého výzkumu.

Jsem si vědoma citlivosti tématu sexuálního obtěžování, které se dotýká hranic chránících integritu každého z nás, proto bylo mou snahou přistupovat k respondentům a respondentkám s respektem a následovat je v jejich vyprávění jen tam, kam mne byli ochotni pustit. Součástí procesu získávání dat byla ochota odložit roli výzkumnice s jistým vhladem a znalostí mechanismů a dynamiky sexuálně obtěžujícího chování a upřednostnit roli studentky vysoké školy, která je účastna procesu vzdělávání právě tak, jako moji respondenti a respondentky. Součástí mého přístupu byl též respekt k případným tradičně genderově konformním

názorům na uspořádání společnosti a na role mužů a žen v ní. Součástí procesu dotazování bylo užívání genderově senzitivního jazyka, který nevnáší do popisovaných situací genderově stereotypní představy o rolích mužů a žen v procesu sexuálně obtěžujícího jednání. Otevřenost a respekt k dotazovaným studentům a studentkám mi napomohly navázat vřelý vztah, který pozitivně ovlivnil průběh dotazování.

7.2. Metodologická východiska výzkumu

Vzhledem k tématu mé práce, kterým je sexuální obtěžování studujících ve vysokoškolském prostředí, považuji za vhodné zvolit kvalitativní metody zkoumání. Spíše než k testování hypotézy a kvantitativnímu popisu daného jevu jsem směřovala k porozumění a interpretaci zkušenosti výzkumného vzorku studujících. Kvalitativní analýza se zaměřuje na to, jak jednotlivci a skupiny nahlízejí, chápou a interpretují svět. „V kvalitativní analýze se klade důraz na popis světa, jak ho vnímají různí účastníci situace. Jde o to, jak účastníci definují situace a jak vysvětlují motivy, které ovlivňují jejich akce.“ (Hendl 1997: 144) Pro účely své práce jsem využila metody hloubkových polostrukturovaných rozhovorů, která umožnila získat od studujících podobný typ informací, ale zároveň mi ponechala jistou míru svobody pružně reagovat na specifické momenty v průběhu dotazování. Pomocným nástrojem pro vedení hloubkových rozhovorů byl scénář rozhovoru, který jsem sestavila na základě studia odborné literatury a který představoval spíše tematické vodítko, než striktně dodržovanou řadu otázek.

Data získaná z hloubkových rozhovorů byla analyzována metodou inspirovanou zakotvenou teorií (grounded theory)⁶⁶. V zakotvené teorii jde o „strategii, jak vyvinout teorii přímo z existujících dat, bez použití jakýchkoli předem připravených kritérií pro to, která data mají být vybrána. Jedná se o vyvinutí teorie ryze induktivním procesem, bez pomoci předem připravených hypotéz.“ (Disman 2002: 299) Vzhledem k použití scénáře

---

⁶⁶ K zakotvené teorii více Strauss a Corbin (1999).

rozhovoru se zdráhám mluvit o předem nestrukturovaném materiálu tak, jak jej čistá zakotvená teorie předpokládá. Přesto se domnívám, že metoda polostrukturovaného rozhovoru může vést k novým poznatkům zakotveným ve zkušenosti.

Data získaná dotazováním byla kódována tzv. otevřeným kódováním, tedy procesem, který spočívá v „porovnávání jevů a kladení si otázek o jejich významu s cílem seskupit podobné pojmy a označení do jedné kategorie“ (Šaldová 2006: 70). Následné hledání vztahů mezi kategoriemi jevů byla naplněna druhá fáze tzv. kódování axiálního. Zpracování dat proběhlo pomocí počítačového programu Atlas.ti, který usnadňuje a zpřehledňuje práci s daty.

Výsledkem analytické práce jsou získaná a interpretovaná data.

7.3. Výběr respondentů a průběh rozhovorů

Pro výzkumnou část své diplomové práce jsem oslovila 10 studujících vysokých škol a následně zkoumaný vzorek rozšířila na 15 respondentů a respondentek. V procesu sbírání rozhovorů se ukázala potřeba doplnit vzorek, ve kterém figurovali dva muži, o další zástupce mužského pohlaví. Výzkumný vzorek byl tak navýšen, což nabídlo zajímavé srovnání interpretací zkoumaného jevu z hlediska genderových vztahů.

Zkoumaným vzorkem byli studující pražských vysokých škol ve třetích a čtvrtých ročnících magisterského stupně studia. Z hlediska zvoleného tématu jsem preferovala delší zkušenost studujících s vysokoškolským provozem a větší obeznámenost se vzdělávací institucí. Vzorek byl zastoupen deseti ženami a pěti muži ve věku od 23 do 28 let. Výběr studijních oborů nebyl pro tematické zaměření výzkumu podstatný, protože jeho cílem nebyla generalizovaná výpověď o výskytu sexuálního obtěžování na vybraném vzdělávacím oboru, ale procesy utváření definice pojmu sexuálního obtěžování u studujících. Dotazovaní jsou tedy studentkami a studenty Filosofické fakulty, Fakulty sociálních věd a 1. Lékařské fakulty

Univerzity Karlovy, dále Provozně ekonomické fakulty České zemědělské univerzity v Praze, Fakulty biomedicínského inženýrství Českého vysokého učení technického v Praze a Fakulty podnikohospodářské Vysoké školy ekonomické v Praze.

Respondenty a respondentky jsem oslovila metodou snowball sampling („sněhové koule“), kdy jsem se přes studentku, kterou mi doporučila má kamarádka, dostala k dalším studentům a studentkám ochotných účastnit se výzkumných rozhovorů. Rozhovory byly realizovány v jarních a letních měsících roku 2009, odehrávaly se v prostředí zvoleném samotnými studujícími. Rozhovory, v rozmezí 1 až 1,5 hodiny, byly se souhlasem respondentů a respondentek nahrávány na diktafon a následně přepsány do elektronické podoby. Vzhledem k citlivosti tématu a na přání respondentů a respondentek byly následně rozhovory anonymizovány.

7.4. Formulace výzkumné otázky a struktura rozhovoru

V teoretické části své diplomové práce jsem se pokusila představit ukotvení diskurzu sexuálního obtěžování coby jednání motivovaného mocensky, potřebou aktéra uplatňovat svou moc. Představila jsem historický vývoj konceptualizace sexuálního obtěžování v anglosaském světě, stejně jako dobový kontext ovlivňující specifika pojmu sexuální obtěžování pro českou společnost.

Pro výzkumnou část diplomové práce jsem proto zvolila hlavní otázku: Jak studenti a studentky vysoké školy rozumí pojmu sexuálního obtěžování a kde cítí jeho hranice? Dále mne zajímalo, jak studující vidí roli vzdělávací instituce v řešení případů sexuálního obtěžování ze strany vyučujících.

Výzkumná data byla získána pomocí hloubkových polostrukturovaných rozhovorů. Způsob vedení a strukturace rozhovoru byl přizpůsobován průběhu samotného dotazování a otázky nebyly kladeny vždy ve stejném sledu, nicméně mým cílem bylo naplnit všechny zvolené tematické okruhy. Vybrané okruhy se během dotazování překrývaly a dotazování svými

odpověďmi často předjímalí a zodpovídali otázky spojené s dalšími okruhy. Analytická práce s textem umožnila a usnadnila kategorizaci výpovědí.

Tematické okruhy:

Zkušenost

- zkušenost s vzdělávací institucí – vztahy mezi studujícími, vztahy s vyučujícími,
- zkušenost se sexuálním obtěžováním – zkušenost s jednotlivými typy obtěžujícího chování, reakce a řešení,
- zkušenost s konsenzuálními vztahy – vznik, konflikt zájmů, míra utajení.

Postoje a reflexe

- vlastní definice sexuálního obtěžování – hranice, nedobrovolnost, opakování, aspekt moci,
- reflexe vlastní zkušenosti,
- reflexe pojmu sexuální obtěžování v kontextu veřejného diskurzu,
- postoje vzdělávací instituce vůči sexuálnímu obtěžování – tematizování problému, ochota k řešení, odpovědní odborníci/ce,
- přání – vlastní představy funkčního systému.

7.5. Výsledky výzkumu

Dosavadní výzkumy realizované především ve Velké Británii a Spojených státech se soustředily na problém sexuálního obtěžování v univerzitním prostředí z nejrůznějších aspektů. Existují výzkumy zaměřené specificky na reakce studujících na sexuální obtěžování (Knapp 1995, Terpstra 1989) a na způsoby, jakými se s touto tíživou zkušeností pokouší vyrovnat (Sigal 2003), dále jsou zde odborné práce, které mění perspektivu a zkoumají sexuální obtěžování z hlediska pachatele (O'Leary-Kelley 2000). Pro

samotné univerzity jsou důležité především takové výzkumy, které hodnotí sexuální obtěžování z hlediska působení systémových nástrojů a vlivu univerzitních antidiskriminačních politik (Ramson 2006, Williams 1992, Robertson 1988). Genderové rozdíly v definici toho, co studující již označují za sexuální obtěžování a co podle nich ještě do této kategorie nespadá (Ménard 2003, Crocker 1983), byly důležitým zdrojem pro mé vlastní uvažování o definici sexuálně obtěžujícího chování a jejích hranicích v kontextu českých podmínek.

V České republice je výzkumných dat k tomuto fenoménu žalostný nedostatek. Jak jsem uvedla výše, v letech 2004–2005 byl realizován výzkum mapující zkušenost se sexuálním obtěžováním v zaměstnání⁶⁷, oblasti terciárního vzdělávání se výzkumníci a výzkumnice však až doposud vyhýbali.⁶⁸ Jak bylo řečeno výše a jak vyplývá z výzkumné sondy provedené na vzorku vysokoškolských studentů a studentek, kterou představím na následujících stránkách, základní problém vychází z nejistot či nepochopení termínu sexuální obtěžování. Vinou slovního spojení, které mylně zavádí výklad pojmu k sexualitě, případně k sexuální přitažlivosti, se často vyskytuje chybné chápání toho, jaké chování je možné za sexuální obtěžování označit a jaké chování je vlastně „normální“ a přirozené.

Proto jsem si ve své výzkumné sondě položila otázku: Jak vysokoškolští studující rozumí pojmu sexuální obtěžování a jaké opáření by očekávali od svých vzdělávacích institucí? Postoje a zkušenosti samotných studujících jsou pro debatu o sexuálním obtěžování ve vzdělávání klíčové. Jak vyplývá ze zahraniční literatury, studující by měli dostat prostor při tvorbě vysokoškolských definic problematického chování a procedur pro řešení případů sexuálního obtěžování, protože právě jejich názory reflektují obecnější úzus komunity o tom, co je a co není přijatelné chování. Názory a postoje současných studentů a studentek mohou být myslím velmi inspirativní pro ošetření problematických situací na vysokých školách a měly

---

⁶⁷ Analýza výskytu obtěžování žen a mužů z důvodu pohlaví a sexuálního obtěžování na pracovišti (MPSV ČR, č. HS122/04).

⁶⁸ Výzkumy Rovné příležitosti ve vědě a výzkumu: Analýza genderových bariér a rozvoj talentů (MŠMT ČR, č. 2E08057) a Sexuální obtěžování ve vysokoškolském prostředí: výskyt a vnímání (MŠMT ČR, Č. 2E08058), které se situaci na vysokých školách z hlediska výskytu sexuálního obtěžování věnují, nebyly ještě uzavřeny a sběr dat stále ještě probíhá.

by tudíž zaznít nejen v této práci, ale i ve veřejné debatě na téma sexuálního obtěžování na půdě vzdělávacích institucí.

7.5.1. Normalita nerovného zacházení se studujícími

Jak bylo popsáno výše, definice obtěžujícího chování v univerzitních řádech zahraničních univerzit a nově i antidiskriminační zákon České republiky dává do přímé souvislosti se sexuálním obtěžováním takové chování, které snižuje důstojnost osoby a vytváří nepřátelské, ponižující či urážející prostředí. Ve výpovědích mých respondentů a respondentek zazněly popisy situací, kdy vyučující zacházeli se studenty a studentkami odlišně na základě příslušnosti k jednomu nebo druhému pohlaví, velmi často. **Odlišné zacházení** a urážlivé, případně **sexistické poznámky** byly směřovány především na dívky, nicméně ve svých vyprávěních je reflektovali jak muži, tak ženy. Samozřejmost, se kterou studující mluví o zkušenostech s genderově stereotypním přístupem k ženám a mužům ze strany vyučujících, který se promítá do přednášek a komunikace se studujícími během výuky, je obrazem nerovného zacházení s ženami a muži a konzervativního přístupu k genderovým rolím v české společnosti obecně. Nutno říci, že studující tyto situace mnohdy nevnímají jako problematické a vyzdvihují v první řadě jejich normalitu, případně humornost.

Na politologii učí pár machistickéjch profesorů, který si myslí, že na to ženský nemaj. Setkala jsem se s tím, že si jeden profesor myslel, že to holky nemají úplně srovnány, co se týče volebního systému a kvót. (ZP_02)

Projevy šovinismu? Občas jo, stane se to. Obzvlášť ty starý profesoři. Ty mladý ne, ty už si na to dávají pozor. (MM_03)

Měli jsme pána na dějiny umění, ktorej u zkoušek upřednostňoval kluky. A ten, když ukazoval nějaký obrázky z určitých období, tak to vždycky byly erotický díla, místo klasickéjch. Vždycky nějaká erotika. Ale spíš si myslím, že to byl od něj tah, jak udržet pozornost (studujících – pozn. BT). (ZE_02)

Odlišné zacházení se studujícími bylo podle výpovědí dotázaných také součástí **hodnocení** jejich znalostí a studijních výsledků. Ani v tomto případě nebudilo nadřování, případně diskriminace u dotázaných velké emoce. Jistá míra nespravedlnosti byla vnímána spíše jako nepříjemná, nicméně nutná součást tohoto světa. Domnívám se, že rovný přístup ke vzdělání, který je zakotven v antidiskriminačním zákoně a který by měl vycházet ze samé podstaty demokratické společnosti, je nabouráván genderovými předsudky a stereotypy, které jsou zřejmě integrální součástí vidění světa některých pedagogů a pedagožek.

Někteří vyučující otevřeně tvrdí, že na povolání lékaře se hodí pouze muži. Takže my kluci to máme snazší na zkouškách. Holky si musejí každou zkoušku sakra zasloužit. My teda musíme taky něco vědět, ale myslím, že to máme o něco snazší než ony. U nich se a priori předpokládá, že se tam mohly dostat omylem, a hledají u nich spíš ty chyby. U nás hledají to, co umíme. (MM_01)

Odlišné zacházení se samozřejmě najde. Zním profesora, kterej je trochu prase a strašně rád si povídá s holkama. Ale když je známkuje, tak je to podle toho, jakou má náladu – není to tak, že by to všechny holky měly jasný. Spíš záleží na tom, jak moc si s ním ta holčička předtím povídá. (ZE_01)

Vyvrcholilo to tak, že rozdělil třídu na kluky a holky. Holky šly první a dostaly takový otázky, že i když jsem se na to učil měsíc, tak bych byl bez šance. A potom jsme šli my, úplně vystresovaný, a dostali jsme otázky, který by zodpovědělo dítě v první třídě. (MZ_01)

O zkušenosti s **nechtěnými dotyky**, tělesným kontaktem či narušením osobního prostoru vyučujícími hovořilo ve srovnání s verbálními projevy výrazně méně studujících, nicméně nelze říci, že by se tyto případy nevyskytovaly vůbec. Vzhledem k tomu, že výzkumný vzorek byl pouhých 15 studujících, je tato informace poměrně závažná a vyžaduje pozornost vzdělávacích institucí.

Jak se ukázalo, o sexuálním obtěžování na vysokých školách nelze mluvit bez toho, aby zároveň nezazněly příběhy popisující sexuálně obtěžující chování a **násilí v každodenním světě**, které respondentky spontánně uváděly v souvislosti s tématem rozhovoru. Oblast vzdělávání a doslovně i prostor vzdělávání nestojí vně našeho světa, není chráněn nepropustnými zdmi vědění a není pro svůj intelektuální kapitál ani kvalitativně lepším.

Zkušenosti respondentek se sexuálním obtěžováním mimo studijní prostředí jsou důležité pro pochopení toho, jak následně hodnotí situace, se kterými se setkávají na půdě vzdělávací instituce. Překvapivě vysoká míra negativních zkušeností se sexuálním obtěžováním, symbolickým i reálným sexuálním násilím v každodenním světě nám může pomoci pochopit jistou toleranci a ochotu neřešit či zlehčovat projevy obtěžujícího chování ze strany pedagogů, které se ve světle těchto zkušeností mohou jevit jako neproblematické.

Můj učitel v autoškolě byl takovej úchylnej týpek. Ptal se mne, jestli mám kluka a jak často spolu spíme. Vypytał se, jestli mám ráda tohle a tamto. Já jsem mu vždycky odpověděla hm nebo nic. Ale nikdy na mě nešáhnul, takže bych to nedefinovala jako sexuální obtěžování. (ZM_01)

Když mi bylo šestnáct, šla jsem s kamarádkou žádat o brigádu v čajovně. Majitel ale chtěl komunikovat jen se mnou, měl různé narážky, občas si sáhnul. Rámovali jsme spolu nějaké obrazy a on řekl, že mi udělá masáž, tak jsem řekla, že žádnou nechci. Pak jsme jely obě k němu (domů – pozn. BT) vyzvednout pasparty. Byla jsem blbá, nevěděla jsem, co mám dělat. Najednou jsme byli v malém výtahu, on byl mistr karate, a začal mě líbat. Bála jsem se, že když něco udělám, tak mi vrazí pěstí. Pak jsem praskla dveřma a utíkala ze schodů, dole vzala kamarádku a utekly jsme. (ZE_02)

Byla jsem na oddělení po úrazech páteře a tam leželi chlapi. A asi si myslej, že jsi nikdy neviděla chlapa, tak si tam schválně ležej úplně odhalený a bla bla bla. To je hodně nepřijemný. Na to tě nikdo nepřipraví. (ZT_01)

Jak bylo uvedeno výše v teoretické části textu a jak uvádí řada odborných textů, vyučující mají oproti studujícím mocensky silnější pozici (Paludi 1996, Skaine 1996). Nerovnost mezi učitelem a žákem je základním aspektem vzdělávacího vztahu, vychází z přirozené autority pedagoga a umožňuje vedení a vzdělávání studenta. Zneužití této převahy a moci znamená nejen překročení profesní etiky a pravidel vzdělávací instituce, ale též zradu důvěry studujících, která je základem kvalitní výuky a její zneužití vyvolává pochyby studujících o dané instituci jako takové. Nedůvěra v objektivitu školy a ochotu řešit problémy, která zaznívala velmi silně a téměř jednotně ode všech respondentů a respondentek, může být důsledkem jejich negativních zkušeností s případy **zneužití pozice a moci** vyučujícími.

Má spolužačka šla na zkoušku, uměla to, ale ten pedagog jí na konci řekl: no, vy jste hezká, tak vy přijdete ještě jednou. Já vám to teďka nedám. Ona se bránila a říkala: ale já jsem vám řekla všechno, co potřebujete! Já sem kvůli vám znovu nepůjdu. A on řekl: ale půjdete, protože já vám to nedám. To jsi úplně bezmocná a prostě musíš. (ZT_01)

On byl hodně velká autorita. On normálně neměl cvičení, jen přednášky a zkoušky. Ale na nás si to změnil a měl nás i na cvičení. Neustále mi nabízel, že by mě doučoval. Odmítla jsem to a on mi to nabízel pořád dokolečka. (Po testu – pozn. BT) mi řekl: hledal jsem tam ty body, ale marně. V tomhle to by to chtělo ještě (doučit – pozn. BT). A pak přišla pozvánka na večeri. Zkoušel to. (ZZ_01)

Moji kamarádku zkoušela jedna docentka, která nesnášela holky a dokonce měla zakázáno 5 let zkoušet, protože hrozně vyhazovala a měla neskutečný nároky na holky. Ona je úplně degradovala při těch zkouškách. Spousta jich od ní odcházelo s brekem. (ZM_01)

Zkušenosti studujících se zneužitím moci vyučujícími, případně pouze hypotetická obava studujících z možného zneužití postavení a případné pomsty vyučujících, ovlivňuje chování studentů a studentek a vytváří prostředí otevřené sexuálnímu obtěžování. Strach studujících z důsledků odmítnutí nechtěné pozornosti pedagoga nebo pedagožky a neochota riskovat studium či ohrozit výsledek zkoušky je vhání do situací, kdy jednájí proti své vůli a „dobrovolně“ nastupují cestu, po které by se nejradyji nevydali. **Obavu z případných sankcí**, která otupovala ostří jejich reakcí, v rozhovorech vyjadřovaly více studentky než studenti, což odpovídá teorii genderové socializace, která dívky vede k větší submisivitě a chlapce naopak k asertivním reakcím (Renzetti 2003).

Nezajímali mě, ale člověk ještě nedostal známku, tak si říká... Nebo si říká: budu ho mít (na přednášky – pozn. BT) ještě příště. Tak člověk třeba naznačí, že má přítele, nebo něco, ale jde na to kafe... Posledně, když se mi to stalo, tak jsem psala test v kabinetu, protože jsem potřebovala jinej termín. Dopsala jsem ten test, on ho známkoval a říká: no já mám teď dvě hodiny času, než půjdu učit, a potřeboval bych si s někým zajít na kafe. Nemáte čas? A co řekneš, žejo! Naštěstí jsme šli na kafe jen do školní kavárny. (ZE_01)

No tak jako měla jsem tu zkoušku před sebou, no, takže jsem se bála. Proto asi nebylo až tak jako dostatečný pro něj to mé odmítnutí... (ZZ_02)

Ale ve chvíli, když má ten člověk na výběr, tak bych to neviděl tak tragicky. Vždycky můžete říct: nehodí se mi to, nechce se mi. „Nechce se mi“ je samozřejmě moc natvrdo, ale český jazyk obsahuje řadu kliček: musím se učit na ten váš předmět, třeba. Nebo můžete zmínit přítele... (MM_01)

7.5.2. Normalita intimních vztahů mezi studujícími a vyučujícími

Milostný poměr mezi studentkami a jejich pedagogy je pro řadu lidí přirozeným a bezproblémovým důsledkem blízkosti, která v pedagogickém vztahu může vzniknout. Ani opačný případ, tedy intimní vztah mezi studentem a jeho pedagožkou, nebudí údiv, přestože je v důsledku tradiční představy o věkovém rozložení páru zmiňován o něco méně často. Problematické momenty oboustranně přijímaných a **dobrovolných vztahů** mezi studujícími a vyučujícími, jako je konflikt zájmů, nerovné hodnocení, případně jistý pocit nesvobody studenta či studentky v partnerském vztahu, je reflektován v řadě odborných prací (Stites 1996, Martin 1991). Stejně tak jsou tyto momenty součástí zkušeností řady respondentů a respondentek. Přestože situace, kdy intimní vztah ovlivňuje hodnocení studujících, vnímají kriticky a jsou si vědomi problematičnosti této situace, jejich pohled na konsenzuální vztahy to významně nemění. S jasně vyslovenou kritikou těchto vztahů jsem se setkala pouze u dvou respondentek, velká část dotázaných studujících v nich vidí rovnocenný vztah dvou dospělých lidí. V kontextu těchto postojů je zajímavé zmínit jistý nereflektovaný konflikt: studující se zkušeností s intimním vztahem s vyučujícím mluví zcela samozřejmě o pravidle utajení svého vztahu. Vědomí zakázaného jednání se nicméně nijak nepromítá do jejich postoje vůči těmto vztahům jako takovým.

Já nevím, jak komu, ale mně se to (pozvání na soukromou schůzku – pozn. BT) za studium stalo asi pětkrát. Třikrát jsem šla. Dvakrát bylo jen kafe a jednou něco bylo. Tam se to potom rozvíjelo trochu někam jinam. Myslím, že pak už jsem nemusela ani umět mluvit anglicky. To už jsem pak nemusela umět nic. (...) Nikdo to o nás nevěděl. To je primární pravidlo, že to nikdo nesmí vědět. Protože i tebe samotnou by to poškodilo, kdyby to někdo věděl. (ZE_01)

Možná bych se s ním v životě hádala víc, kdyby to nebyl můj pedagog. Nějaký respekt jsem k tomu, že je to můj pedagog, furt měla. A když se pak člověku v tom už nechce pokračovat, tak tam taky ten respekt cítí. Skončilo to mým zápisem do indexu. Kdyby mě měl znova učit, tak asi uteču. A možná, kdybych věděla, že ho ještě někdy budu muset mít, tak se možná taky chovám jinak. (ZE_01)

Bylo to v prvním ročníku. Byla to moje první hodina a přišel jsem pozděj, protože jsem to dlouho hledal. Vůbec jsem nepoznal, že je to učitelka, a tak jsem jí začal tykat. Když jsem to zjistil, tak jsem se omluvil. (...) Potom jsem u ní měl dělat zápočet a já neměl dodělaněj sešit, tak jsme ho dodělávali spolu, ona mi vypomohla. A pak jsme prohodili, že bysme mohli jít na kafe, tak jsme šli párkrát na kafe, já jí přines růži. Nó, a pro kamarády, který měli problémy, tak jsem zajistil, aby nemuseli dělat zápočet. (MZ_02)

Překvapivé pro mne bylo zjištění, že tyto milostné vztahy se nevyhýbají ani **střední škole**. Zkušenost se vztahy se středoškolskými pedagogy a pedagožkami mělo několik z dotázaných. Vzhledem k nízkému věku studujících středních škol považuji tyto informace za důležité a z mého pohledu by stálo za to otevřít debatu nad intimními vztahy a sexuálním obtěžováním na středních školách mezi odbornou veřejností a odpovědnými orgány.

Na střední jsme měli chemikáře mladýho. My jsme spolu pak chodili. Já na tom nevidím nic špatnýho. To byl zpočátku můj impuls. A když jsme se o tom pak po několika měsících bavili, tak mi říkal, že by ho v životě nenapadlo něco takovýho udělat, že to bylo zakázaný a tak. A pak, když jsme se rozešli, tak jsem zjistila, že za dva měsíce má další studentku. Najednou už mu to přišlo normální. (ZE_03)

Stalo se to na střední, tam to byl ředitel gymplu. Kvůli němu jedna holka musela odejít, protože otěhotněla. On byl ženatej. Byl na blondýnky, jakmile potkal nějakou nohatou blondýnu, tak jí hned říkal: pojed' se mnou do Ameriky, všechno ti zaplatím. A jedna s ním přišla do jinýho stavu a musela odejít. To se o něm vědělo, ale co uděláš? Možná o tom věděli i rodiče tý holky, ale co měli dělat? Osmnáct jí už bylo v tý době. To je blbý, kam s tím potom, když tam není vyšší instance? Na ministerstvo? (ZE_02)

K tématu vzájemných vztahů mezi studujícími a vyučujícími jistě stojí za to zmínit i téma **strategicky výhodného jednání**, které především studentky volí ve snaze pojistit, případně usnadnit si získání zkoušky či zápočtu. Tyto strategie se projevují nejen ve vyzývavém oblékání a sváděním chování, ale také v opačném směru ve snaze potlačit půvab a vyhýbání se jakémukoli krášlení na zkoušku, což může mít podle výpovědí studujících vliv na její výsledek. Vzhled by neměl mít vliv na objektivní hodnocení znalostí studujících, nicméně z výpovědí oslovených studentů a studentek často zaznívaly opačné názory. Pozice vyučujících v tomto ohledu jistě není lehká a téma svádění pedagogů studentkami je jistě také důležitým problémem, nicméně, jak bylo argumentováno výše v teoretické části textu, nelze jej

dávat do kontextu sexuálního obtěžování, tedy jednání motivovaného primárně uplatňováním moci (viz Uhde 2006).

7.5.3. Vlastní definice sexuálního obtěžování

Vnímání pojmu sexuální obtěžování u dotázaných studujících vycházelo především z jejich vlastních zkušeností a postojů vůči obtěžujícímu chování, které nebyly, až na jeden případ, ovlivněny znalostí legislativních opatření ani praxí zahraničních univerzit. Téměř naprostá většina respondentů a respondentek uvedla, že o sexuálním obtěžování, případně hranicích vztahu vyučující–studující, nebyla nikdy v rámci univerzitního působení poučena. Znalost pojmu vycházela především ze společenských a mediálních debat, které často sami studující reflektovali jako nedostatečné a bagatelizující.

Označení jednotlivých typů jednání pojmem sexuální obtěžování se u mých respondentů a respondentek překvapivě významně setkávalo s teoretickým rámcem odborných studií tematizujících problém sexuálního obtěžování. V odpovědích studujících se odráželo téma individuální a **subjektivní roviny** hodnocení situace zúčastněnými aktéry a tyto postoje tedy respektovaly předpoklad posuzování obtěžujícího chování z perspektivy oběti, tak jak jej najdeme v řadě odborných textů (Uhde 2006, Crocker 1983). Skutečnost, že „tu hranici má každý člověk jinde“ uváděly především studentky. Ženy jsou častěji vystaveny situacím, které odpovídají sdíleným genderovým normám heteronormativní maskulinní kultury, ale vymykají se jejich vlastnímu hodnocení situace (Crocker 1983).

Charakteristiky, které se objevovaly v popisech dotázaných, kteří se snažili vyjádřit, jaké chování je z jejich pohledu sexuálním obtěžováním, odpovídají perspektivě zahraničních univerzit i legislativním opatřením (viz podkapitolu 4.1). Nejčastěji byla zmiňována **nevítanost** a **nepříjemnost** daného jednání, také **opakování i přes vyjádřený odpor či odmítnutí**. V odpovědích se několikrát objevila také reflexe **nerovného mocenského postavení** a **genderové dimenze**, která stojí v pozadí sexuálního

obtěžování. Šíře zahrnutého chování odpovídá legislativní normě⁶⁹: zahrnuty byly **dvojsmyslné poznámky, ponižující poznámky, poznámky znevažující jedno pohlaví, nechtěné návrhy na sblížení, nechtěné doteky, fyzický kontakt.**

Přibližně polovina dotázaných chápala jako sexuální obtěžování i verbální projevy, které vytvářejí nepříjemné pracovní prostředí a z dlouhodobého hlediska a v kontextu opakování vytvářejí nepříjemný nátlak. Druhá skupina hodnotila jako sexuální obtěžování až nevídaný fyzický kontakt. Verbální obtěžování sice vnímala jako problematické, nicméně nespadlo podle nich do kategorie „sexuální obtěžování“.

Já (tam zahrnuji – pozn. BT) všechno. I slovní poznámky jsou nepříjemný. I dotýkání a fyzické věci. Nepříjemný jsou i dvojsmyslné poznámky, protože když je to pak dlouho, tak je to nepříjemný. Ono to pak otevírá prostor pro další formy (sexuálního obtěžování – pozn. BT). (ZT_01)

Je tam to slovo obtěžování, takže to musí být tomu druhému člověku nepříjemný. A kde je hranice toho, kde to začíná být sexuální? Už jen to, že je tam ta autorita, že když ho nutí jít na schůzku a odráží se to i v tom hodnocení. Ten druhý v jednu chvíli nemá na výběr nebo se musí rozhodovat mezi tím buď jít, nebo mít horší známku. Samozřejmě to nemusí být pravidlo, ta nerovnováha moci. Samozřejmě může dojít i k tomu, že ten chlap může být neodbytný. Podle mě to začíná už tam, když on jí pořád zve na schůzky a ona pořád musí odmítat. Už to vytváří nějaký nátlak. (ZE_03)

Relativně široká definice sexuálního obtěžování, kterou můžeme vyčíst z výpovědí respondentů a respondentek, kontrastuje s reflexí a interpretací vlastních zkušeností. I u těch dotázaných, kteří pojímali definici sexuálního obtěžování relativně široce a zahrnovali do ní i verbální formy obtěžování, se na přímý dotaz na to, zda byli někdy vystaveni obtěžujícímu chování ze strany svých učitelů, setkáme s negativní odpovědí. Svou vlastní zkušenost hodnotí častěji jako jednání, které je **neuráželo**, kterému **se zasmáli**, případně **nad kterým mávli rukou**. Tendenci studujících nehodnotit vlastní zkušenost jako sexuální obtěžování a vlastní prožitky spíše zlehčovat

---

⁶⁹ Např. zákon č. 198/2009 Sb. o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů (antidiskriminační zákon).

popisuje celá řada zahraničních výzkumů (Fitzgerald et al. 1988, Paludi 1996). Je to součástí strategie, jak předejít vlastní viktimizaci a udržet si vnitřní integritu a moc nad svým životem.

7.5.4. Řešení případů sexuálního obtěžování z pohledu studujících

V rozhovorech se studujícími vysokých škol mě zajímalo, jaká řešení se jim zdála vhodná pro případ, že by se oni sami, případně někdo z jejich přátel, ocitl v situaci oběti sexuálního obtěžování. Nejčastěji se vyskytující odpovědi dotázaných odkazovaly ke **strategiím pasivního řešení**, tedy tomu, co Gruber nazývá „vyhýbání se“ (avoidance) a označuje tak strategii, kterou studující volí nejčastěji a která je nicméně také nejméně účinná (Skaine 1998: 263). Snaha vyhnout se danému pedagogovi či pedagožce, nechodit na přednášky a konzultace má v první řadě negativní dopad na studijní příležitosti a výsledky samotných studujících. Z hlediska systémové změny je toto řešení také neúčinné, protože neinformuje odpovědné osoby o nevhodném chování daného pedagoga či pedagožky, a nebrání mu tak v dalším obtěžování.

Kdyby mi někdo řekl, že má problémy s tím profesorem, co šahá, tak bych mu řekla: tak na ty přednášky nechod', kdo tě nutí? Tak tam prostě nechod', omluv se a přijď až na zkoušku. A tam to buď přežij, anebo mu to řekni. Nazdar. (ZE_01)

(Poradila bych – pozn. BT) dostat se od něj co nejdál, aby člověk mohl dostudovat. (ZZ_02)

Ideální by bylo takové řešení, aby se to vyřešilo, ale nerozpoutalo peklo. Ideální by bylo, aby šlo zařídit, aby šel na zkoušku k někomu jinému. Podívej, já ti zjistím, kdy ten člověk nezkouší, a ty se přihlásíš na ten termín. (MM_01)

Důvodem, proč studující nevidí jako reálnou cestu aktivní řešení, případně stížnost na nekorektní chování pedagoga nebo pedagožky, je podle mého názoru **nejistota ohledně kompetence odpovědných osob** v rámci vzdělávací instituce. Vzhledem k tomu, že se studující běžně s tématem sexuálního obtěžování nesetkávají, vyjadřují pochyby ohledně toho, kdo by měl případy obtěžování primárně řešit. Nejčastěji ve svých výpovědích

uváděli osobu odpovědnou za studijní záležitosti, ale zároveň vyjadřovali jisté pochybnosti o správnosti své volby a především o důvěryhodnosti jakéhokoli člena nebo členky instituce.

Nedůvěra vůči vedení univerzity či jednotlivých fakult, stejně jako nedůvěra vůči zaměstnancům univerzity obecně, byla velmi silným motivem téměř všech výzkumných rozhovorů. Obava studujících z propojenosti agresora s vedením instituce, vzájemného krytí, kamarádských sítí a snahy eventuální případ ututlat je obrazem nejistoty mladých lidí ohledně reálných priorit vzdělávacích institucí. Těžko říci, zda tato ztráta důvěry vychází z přímých negativních zkušeností studujících, nebo je jen subjektivním pocitem a neodůvodněnou obavou. Podstatné je však to, že tyto postoje brání zdravému řešení případů sexuálního obtěžování a naopak vytvářejí půdu pro zneužívání postavení a moci, stejně jako kazí dobré jméno dané vzdělávací instituce.

Ale bojím se, že rektor a děkan, to jsou takoví starší lidi, tak to berou jako tabu pořád a že by s tím asi nechtěli mít nic společného. (MZ_01)

O tomhle pánu to ví i to vedení. Je to velká autorita. Myslím, že by byla vůle (se ho zbavit – pozn. BT), kdyby nepřinášel ty peníze. (ZZ_01)

Já bych čekala spíš to ututlání, aby se dál hlásilo hodně studentů. (ZZ_03)

Do vedení školy bych nešla, to je takový nejistý. Člověk si může poštvat proti sobě víc lidí. A pokud by tam něco takového bylo, tak kdo ví, jestli to vedení není takový... (by ho nechránilo? – pozn. BT). Jo, nó, je to takový... (ZZ_02)

Já si myslím, že by tomu nevěřili, za druhý by si říkali, že to ta holka vyprovokovala, zatřetí by tu holku podezřívali, že si chce jen zlepšit známku nebo se vykrotit ze školy... až potom by to možná k něčemu vedlo. Primárně, oni mají pocit, že se navzájem znají. (ZE_01)

V případě, že by ji nějak postihoval, tak bych to řešila u nadřízeného. Ale to je ošemetný, můžou to být nejlepší kamarádi. (ZP_01)

Studující byli ve svých výpovědích vůči vzdělávací instituci a odpovědným osobám kritičtí a o jejich případné pomoci otevřeně pochybovali. Zároveň však i oni vyjadřovali jisté pochyby a neváhali uvádět případy potenciálních nepravdivých obvinění. Žádný z nich se nicméně ve skutečnosti s **křivým**

obviněním ze sexuálního obtěžování nesetkal a jejich domněnky neměly základ reálné zkušenosti. Opět se tak setkáváme s tolik rozšířenou fámou o lživých obviněních a zneužívání procedur řešících případy sexuálního obtěžování, které nicméně nepotvrzují ani vedoucí pracovnice prestižních londýnských univerzit zodpovědné za prosazování politiky rovných příležitostí a boj proti sexuálnímu obtěžování a šikaně⁷⁰, ani výzkum, který byl realizován na toto téma v roce 1988 (Robertson et al. 1988).

Obecně sdílená nedůvěra respondentů a respondentek k odpovědnému přístupu vedení vzdělávacích institucí se promítla do požadavku **externího nezávislého posouzení případu sexuálního obtěžování** vnější autoritou. Od této externí osoby si dotázaní slibují nezaujatý přístup k prošetření případu a nezávislost a nepropojenost s neviditelnou sítí autorit dané univerzity. Odborník či odbornice schopní posoudit případ sexuálního obtěžování nezávisle a pomoci studujícím řešit případy nechtěné pozornosti a obtěžování, ať již ze strany spolužáků, vyučujících či technických pracovníků univerzity, jsou často využíváni zahraničními univerzitami, které vnímají případy sexuálního obtěžování a diskriminace jako závažný problém poškozující dobré jméno vzdělávací instituce. Setkala jsem se s případy, kdy si škola daného odborníka najímala od externí organizace, i s případy, kdy byla agenda rovných příležitostí a nediskriminace, kam problematika sexuálního obtěžování spadá, svěřena oddělení lidských zdrojů, případně oddělení rovných příležitostí dané univerzity.⁷¹ Pro zvýšení důvěry studujících ve vzdělávací instituci je nutné, aby univerzita veřejně deklarovala svůj postoj vůči sexuálnímu obtěžování a odsoudila toto chování jako nepřípustné. Prohlášení instituce deklarující, že obtěžující chování nebude na půdě univerzity tolerováno, je symbolickým krokem směrem ke studentům a studentkám.

Měl by to být specialista pro tu oblast zvenčí. Ale možná než by se ta pozice vytvořila, tak by bylo dobré mít nějakou legislativu nebo samoregulaci těchto věcí na té škole. Aby to ten člověk mohl řešit podle nějakých regulí, kdyby za ním někdo přišel s takovým problémem. (ZP_02)

---

⁷⁰ University College London, Imperial College London, London School of Economics and Political Sciences a Goldsmiths' College, University of London.

⁷¹ Ibid.

Určitě by bylo dobré, kdyby to tam bylo a byla to nezávislá osoba na univerzitě. Kdyby nebyl členem fakulty. Protože mi přijde, že doktoři a učitelé držej vždycky při sobě. Takže by nemusel mít zájem dělat takovýchle neplechů. Ty lidi ho neplatěj, nezná je... (ZP_01)

Pokud by měl být nějaký externí nezávislý pohled, tak by to mohlo třeba i prospět. Zase pokud by to bylo uvnitř, tak zase znají tu školu, znají ty vztahy. Takže obojí má pro i proti. Zase pokud by byl nějaký pohled třetího nezávislého, tak může spíš být na straně toho studenta nebo té studentky. (ZZ_03)

7.6. Závěry výzkumu

Z hloubkových rozhovorů se studenty a studentkami vysokých škol vyplynulo, že mají zkušenost s odlišným přístupem vyučujících ke studentům a studentkám, který se promítá nejen do způsobu komunikace a povahy osobních poznámek, ale též do hodnocení jejich studijních výsledků a do míry studijních nároků, které jsou na ně kladeny. Pocit bezmoci vůči vlivným autoritám, závislost na dobrých vztazích i případná obava z otevřeného konfliktu, které studující pociťují, se mohou promítat do obecně sdílené nedůvěry vůči vzdělávací instituci a vyvolávat tak pochyby o objektivitě jejích členů v posuzování eventuálních stížností na nekorektní jednání vyučujících. Stav, kdy se studující bojí o svých zkušenostech s diskriminačním či obtěžujícím jednáním mluvit, pak vytváří právě takové prostředí, které tendence k zneužívání moci a postavení podporuje.

Z odpovědí respondentů a respondentek vyplývá, že by studující přivítali systémové nástroje pro řešení problémů s obtěžujícím chováním a především pak nezávislé posouzení celého případu, které by zaručilo objektivní a spravedlivé prošetření případné stížnosti.

Hlavním úkolem výzkumných rozhovorů bylo zjistit, jak dotazovaní studenti a studentky rozumí pojmu „sexuální obtěžování“ a kde má své hranice. Velká část studujících kreslí pomyslnou čáru sexuálního obtěžování do blízkosti urážlivých a sexistických poznámek. Otázka, zda jsou verbální projevy ponižující příslušníky jednoho pohlaví, případně konkrétní osoby již sexuálním obtěžováním, či ještě nikoli, dělí dotazované na dvě přibližně stejně velké skupiny. Nevítané a opakované nabídky na soukromou

schůzku, nechtěné doteky a fyzický kontakt je součástí pojmu „sexuální obtěžování“ pro všechny dotázané. Z následné reflexe vlastních zkušeností se sexuálním obtěžováním ze strany vyučujících můžeme vyčíst jistý rozpor mezi porozuměním abstraktnímu pojmu a ochotou označit svou vlastní zkušenost tímto pojmem, respektive označit sebe za oběť sexuálního obtěžování. Tato diskrepance je dobře zdokumentovaným jevem řady odborných studií a výzkumů a odkazuje k neochotě respondentů přijmout roli oběti a symbolicky tak ztratit kontrolu nad svým životem.

Závěr

Téma sexuálního obtěžování ve vysokoškolském prostředí je v České republice neprozkoumanou oblastí, která je živena řadou mýtů a předsudků a která bolestně vstupuje do životů mnoha mužů a žen. Kolik studentů a studentek se musí potýkat s nevídanými projevy náklonnosti, neopětovanými nabídkami a psychickým nátlakem ze strany svých vyučujících, se můžeme zatím domnívat jen z výsledků zahraničních výzkumů, které mohou být orientačním bodem pro český kontext. Ve své práci jsem se rozhodla představit problém sexuálního obtěžování ve vzdělávání coby důsledek a současně i nástroj zneužití moci, z pohledu zkušenosti zahraničních vzdělávacích institucí a zároveň z perspektivy studentů a studentek, jejichž postoje a zkušenosti jsem mapovala a následně analyzovala z výzkumných rozhovorů.

Text této práce je rozdělen na teoretickou a výzkumnou část. V úvodu první části práce jsem představila teoretické koncepty, které pracují s tématem sexuálního obtěžování a argumentovala vlastní teoretická feministická východiska, která pojímají sexuální obtěžování jako genderovou diskriminaci a jako systematické jednání namířené proti skupině osob definované na základě jejich genderové příslušnosti. V následujících kapitolách jsem se pokusila popsat specifika fenoménu sexuálního obtěžování ve vysokoškolském prostředí, která jej v jistém smyslu odlišují od projevů obtěžujícího chování na pracovním trhu. Reakce studujících na sexuální obtěžování, tak, jak byly popsány zahraničními výzkumy, stejně jako mechanismy vyrovnávání se s nátlakem a jeho následky, mohou být dobrým zdrojem informací pro porozumění dynamice sexuálního obtěžování i v českých vzdělávacích institucích. Podoby antidiskriminačních politik a procedur řešení případů sexuálního obtěžování na zahraničních univerzitách mohou posloužit jako cenná inspirace pro představitele vzdělávacích institucí a orgánů odpovědných za podoby terciárního vzdělávání v České republice. Jednu z kapitol jsem věnovala problematice konsenzuálních vztahů, tedy vztahů, které jsou dobrovolné a oboustranně přijímané, nicméně i tak poznamenané jistou mírou mocenské nerovnováhy mezi partnery. Domnívám se, že téma zneužívání moci v pedagogickém vztahu

úzce souvisí i s oblastí dobrovolných, nicméně mocensky nerovných vztahů mezi studujícími a jejich pedagogy či pedagožkami. Snaha inspirovat se zkušenostmi zahraničních univerzit s antidiskriminačními nástroji a s řešením případů obtěžování by měla být provázena reflexí postupného narůstání zájmu české společnosti o témata související s genderovými nerovnostmi. O to jsem se snažila i já v poslední kapitole teoretické části této práce a otevřela tak prostor pro debatu nad případy zneužívání moci vyučujícími v České republice.

Výsledky výzkumné části, kterou tvoří kvalitativní analýza výzkumných polostrukturovaných rozhovorů, přinášejí informace o porozumění a hranicích pojmu „sexuální obtěžování“, tak jak je vnímají studentky a studenti vysokých škol, a o jejich postojích k systémovému řešení případů obtěžujícího chování ze strany samotné instituce.

Mým záměrem bylo touto prací otevřít debatu nad problémem sexuálního obtěžování studujících, který se ukazuje být reálným, nicméně dlouhodobě neřešeným. Doufám, že má práce přispěje k základní orientaci a porozumění problému sexuálního obtěžování a pomůže zvýšit zájem odpovědných státních orgánů, zástupců vzdělávacích institucí i samotných studujících o podoby, výskyt a řešení případů sexuálního obtěžování.

Seznam použité literatury

Appeltoová, M. Institucionální zabezpečení politiky rovných příležitostí mužů a žen. In Pavlík, P. (ed.) *Stínová zpráva v oblasti rovného zacházení a rovných příležitostí žen a mužů 2006*. Praha: OSF. 155s.

Barša, P. *Panství člověka a touha ženy. Feminismus mezi psychoanalýzou a poststrukturalismem*. Praha: SLON, 2002. 323s. ISBN 80-86429-06-7.

Biaggio, M., Brownell, A. Addressing Sexual Harassment: Strategies for Prevention and Change. In Paludi., M. A. (ed.). *Sexual Harassment on College Campuses. Abusing the Ivory Power*. Albany: State University of New York Press. 1996. s. 215–234.

Crocker, P. L. An Analysis of University Definitions of Sexual Harassment. *Signs*, 1983, vol. 8, no. 4, s. 696-707.

Dank, B. M., Fulda, J. S. Forbidden Love: Student-Professors Romances. *Sexuality & Culture*, 1997, vol. 3, no. 1, s. 107-130.

Disman, M. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha: Karolinum, 2002, 374s. ISBN: 8024601397.

Dziech, B.,W., Weiner, L. *The Lecherous Professor. Sexual Harassment on Campus*. Boston: Beacon Press. 1984.

Dziech, B.W., Hawkins, M.W. *Sexual Harassment in Higher Education*. New York and London: Garland Publishing, Inc. 1998.

Einhorn, B. Gender issues in transition: The east central European experience. *The European Journal of Development Research*, 1994 , vol. 6, no. 2 , s. 119-140.

Einhorn, B., Sever, C. Gender and Civil Society in Central and Eastern Europe. *International Feminist Journal of Politics*, 2003, vol. 5, no. 2, s. 163-190.

Fitzgerald, L., F. Sexual Harassment: The Definition and Measurement of a Construct. in Paludi, M., A. (ed.) *Sexual Harassment on College Campuses. Abusing the Ivory Power*. Albany: State University of New York Press. 1996.

Fitzgerald, L., F., Shullman, S., Bailey, N., Richards, M., Swecker, J., Gold, Y., Ormerod, M., Weitzman, L. The incidence and Dimensions on Sexual Harassment in Academia and the Workplace. *Journal of Vocational Behavior*, 1988, vol. 32., no. 2, s. 152-175.

Fodor, E. The State Socialist Emancipation Project: Gender Inequality in Workplace Authority in Hungary and Austria. *Signs*, 2004, vol. 29, no. 3, s. 783-813.

Hašková, H. Vliv evropské integrace na ženské občanské organizace v ČR. *Gender, rovné příležitosti, výzkum*. 2005, roč. 6, č. 2.

Havelková B. Právo a rovnost mužů a žen. In Pavlík, P. (ed.) *Stínová zpráva v oblasti rovného zacházení a rovných příležitostí žen a mužů 2006*. Praha: OSF. 155s.

Havelková, H. Affidamento. In Chřibková, M., Chuchma, J., Klimentová, E. (eds.). *Nové čtení světa. Feminismus devadesátých let českýma očima*. Praha: Marie Chřibková. 1999. s. 46-64. ISBN: 80-902443-6-X

Hendl, J. *Úvod do kvalitativního výzkumu*. Praha: Karolinum, 1997, 278 s. ISBN: 80-246-0030-7.

Hill, C., Silva, E. *Drawing the Line: Sexual Harassment on Campus*. Washington D. C.: American Association of University Women (AAUW) Educational Foundation. 2005. ISBN: 1-879922-35-5.

Huerta, M. L., Cortina, M., Pang, J. S. et al. Sex and Power in the Academy: Modeling Sexual Harassment in the Lives of College Women. *Personality and Psychology Bulletin*. 2006, vol. 32, no. 5, s. 616–628.

Kelley, M. L., Parsons, B. Sexual Harassment in the 1990s: A University-Wide Survey of Female Faculty, Administrators, Staff, and Students. *The Journal of Higher Education*. 2000, vol. 71, no.5, s. 548–568.

Knapp, D., Faley, H., Ekeberg, S. E. et al. Determinants of target responses to sexual harassment: a conceptual framework. *Academy of Management Review*. 1997, vol. 22, no. 3, s. 687-729.

Křížková, A., Maříková, H., Uhde, Z. (eds.) *Sexualizovaná realita pracovních vztahů. Analýza sexuálního obtěžování v České republice*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd ČR, 2006. 158s. ISBN: 80-7330-090-7.

MacKinnon, C. *Sexual Harassment of Working Women. A Case of Sex Discrimination*. New Haven and London: Yale University Press. 1979. ISBN: 0-300-02299-9.

Martin, B. Sex must be banned; students prey to staff harassment. *The Australian*, 1991, s. 23.

Maříková, H. Co zможou odbory? Pohled odborových svazů na sexuální obtěžování. In Křížková, A., Maříková, H., Uhde, Z. (eds.) *Sexualizovaná realita pracovních vztahů. Analýza sexuálního obtěžování v České republice*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd ČR, 2006. 158s. ISBN: 80-7330-090-7.

Massey, G., Hahn, K., Sekulić, D. Women, Men, and the "Second Shift" in Socialist Yugoslavia. *Gender & Society*, 1995, vol. 9, no. 3, s. 359-379.

McCann, D. *Sexual harassment at work: National and international responses*. Geneva: International Labour Organization, 2005. 63s. ISBN: 92-2-115798-9.

Ménard, K. Gender Differences in Sexual Harassment and Coercion in College Students. *Journal of Interpersonal Violence*, 2003, vol. 18, no. 10, 1222-123.

O'Leary-Kelly, A. M., Paetzold, R. L., Griffin, R. W. „Sexual Harassment as Aggressive Behavior: An Actor-Based Perspective.“ *The Academy of Management Review*, 2000, vol. 25, no. 2, s. 372–388.

Osvaldová, B. Komu sexuálně haraší. In: *Mladá fronta Dnes*. 2004, roč. 15, č. 16, s. A/9. ISSN: 1210-1168.

Paludi, M. A. (ed.). *Sexual Harassment on College Campuses. Abusing the Ivory Power*. Albany: State University of New York Press. 1996. 307s. ISBN: 0-7914-2802-8.

Pavlík, P. (ed.) *Stínová zpráva v oblasti rovného zacházení a rovných příležitostí žen a mužů 2006*. Praha: OSF. 155s.

Priority a postupy vlády při prosazování rovnosti žen a mužů. Praha: MPSV. 2007.

Rabinowitz, V., C. Coping with sexual harassment. In Paludi, M. A. (ed.). *Sexual Harassment on College Campuses. Abusing the Ivory Power*. Albany: State University of New York Press. 1996. 307s. ISBN: 0-7914-2802-8.

Reese, L. A., Lindenberg, K. E. The Importance of Training on Sexual Harassment Policy Outcomes. *Review of Public Personnel Administration*. 2003, vol.23; no. 3, s.175-191.

Remick, H., Salisbury, J., Stringer, D., Ginorio, A. 1996. Investigating Complaints of Sexual Harassment. In Paludi, M. A. (ed.). *Sexual Harassment on College*

Campuses. Abusing the Ivory Power. Albany: State University of New York Press. 1996. 307s. ISBN: 0-7914-2802-8.

Renzetti, M. C., Curran, D. J. *Ženy, muži a společnost.* Praha: Karolinum, 2003, 644s. ISBN: 80-246-0525-2.

Ramson, A. Editor's Choice: Sexual Harassment Education on Campus: Communication Using Media. *Community College Review.* 2006, vol. 33, no.38, s. 38-51.

Robertson et al. Campus Harassment: Sexual Harassment Policies and Procedures at Institutions of Higher Learning". *Signs.* 1988, vol. 13, no. 4, s. 792-812.

Sigal, J., Braden-Maguire, J., Patt, I. Effects of Type of Coping Response, Setting, and Social Context on Reactions to Sexual Harassment. *Sex Roles.* 2003, vol. 48, no. 3-4, s. 157-166.

Schneider, B.E. Graduate Women, Sexual Harassment, and University Policy. *The Journal of Higher Education.* 1987, vol. 58, no. 1, s. 46-65.

Skaine, R. *Power and Gender. Issues in Sexual Dominance and Harassment.* McFarland & Company, Inc. Jefferson, North Carolina, and London. 1996. 460s. ISBN: 0-7864-0208-3.

Stites, C. What's Wrong with Faculty-Student Consensual Sexual Relationships? In Paludi, M. A. (ed.). *Sexual Harassment on College Campuses. Abusing the Ivory Power.* Albany: State University of New York Press. 1996. 307s. ISBN: 0-7914-2802-8.

Strauss, A., Corbinová, J. *Základy kvalitativního výzkumu. Postupy a techniky metody Zakotvené teorie.* Brno: Albert, 1999. 228s. ISBN: 80-85834-60-X.

Šaldová, K. *Současné feministické diskuse: Fenomén transgender v kontextu myšlení Judith Butler*. Diplomová práce na Fakultě sociálních věd Univerzity Karlovy. 2006.

Šiklová, J. Feminism and the roots of apathy in the Czech Republic. *Social research*. 1997, vol. 64, n. 2, s. 258-280.

Šiklová, J. Podíl českých žen na samizdatu a v disentu v Československu v období tzv. normalizace v letech 1969–1989. *Gender, rovné příležitosti, výzkum*. 2008, roč. 9, č. 1.

Šmausová, G. Současnost nesoučasností: nepřehledné vlnobití feminismů. In Heczková, L. (ed.). *Vztahy, jazyky, těla: Texty z Konference českých a slovenských feministických studií*. Praha: FHS UK, 2007, ISBN 978-80-903086-6-4.

Šmausová, G. Emancipace, socialismus a feminismus. *Kontext: časopis pro gender a vědění*. 2006, č. 1-2.

Terpstra, D. E., Baker, D. D. The Identification and Clasification of Reactions to Sexual Harassment. *Journal of Organizational Behavior*. 1989, vol. 10, no. 1, s. 1-14.

Thomas, A., M., Kitzinger, C. (eds.) *Sexual Harassment. Contemporary Feminist Perspectives*. Buckingham, Philadelphia: Open University Press. 1997. 208s. ISBN: 0-335-19580-6.

Uhde, Z. Kořeny genderové nespravedlnosti: kritický přístup. In Křížková, A., Maříková, H., Uhde, Z. (eds.) *Sexualizovaná realita pracovních vztahů. Analýza sexuálního obtěžování v České republice*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd ČR, 2006. 158s. ISBN: 80-7330-090-7.

Vodochodský, I. Patriarchát na socialistický způsob: k genderovému řádu státního socialismu. *Gender, rovné příležitosti, výzkum*. 2007, roč. 8, č. 2.

Wágnerová, A. Emancipace a vlastnictví. *Sociologický časopis*, 1995, roč. XXXI, č.1, s. 77-84.

Watson, P. Re-thinking Transition. Globalism, Gender and Class. *International Feminist Journal of Politics*. 2000, vol. 2, no. 2, s. 185-213.

Welsh, S. Gender and Sexual Harassment. *Annual Review of Sociology*, 1999, vol. 25, s. 169-190.

Williams, E. A., Lam, J. A., Shively, M. The Impact of a University Policy on the Sexual Harassment of female Students. *The Journal of Higher Education*. 1992, vol. 63, no. 1, s. 50-64.

Zalk, S., R. „Men in academy: A psychological profile of harassers. In Paludi, M. A. (ed.). *Sexual Harassment on College Campuses. Abusing the Ivory Power*. Albany: State University of New York Press. 1996. 307s. ISBN: 0-7914-2802-8.

Zippel, K. S. *The Politics of Sexual Harassment. A comparative Study of the United States, the European Union, and the Germany*. New York: Cambridge University Press. 2006. 274s. ISBN: 978-0521609944.

Internetové zdroje:

Sexual Harassment Policy – King´s College
<http://www.kcl.ac.uk/content/1/c4/27/16/Policyonharassmentbullyingdiscrimination-final.pdf>, (cit. 20. 5. 2009.)

Autorka: Barbora Tupá
Obor: sociální práce
Vedoucí diplomové práce: PhDr. Jiřina Šiklová
Oponent diplomové práce: PhDr. Hana Maříková
Název:
Sexuální obtěžování jako neviditelný problém vysokých škol:
Zkušenost zavádění politik v zahraničí a hledání definice pro český kontext

Resumé

Název této práce je *Sexuální obtěžování jako neviditelný problém vysokých škol: Zkušenost zavádění politik v zahraničí a hledání definice pro český kontext*. V odborných textech, které se věnují fenoménu sexuálního obtěžování, najdeme často pojmenování tohoto závažného jevu adjektivy *neviditelný* či *neexistující*. Proč zkušenost, kterou sdílely řady žen i mužů, zůstávala po dlouhou dobu mimo zájem odborníků, politiků i široké veřejnosti? A proč bylo a stále zůstává tak obtížné otevřít debatu o sexuálním obtěžování ve vysokoškolském prostředí? Autorka textu se zaměřuje na definici sexuálního obtěžování coby základního kamene pro účinný boj s tímto fenoménem a jako první krok k vytvoření efektivního systému nástrojů a procedur, které pomáhají případy sexuálního obtěžování nejen řešit, ale zároveň jim i předcházet.

Autorka v první části textu představuje specifika univerzitního prostředí, které vytváří ze studujících skupinu extrémně ohroženou sexuálním obtěžováním a na příkladu zavádění vnitřních politik a systémových nástrojů pro boj se sexuálním obtěžováním na anglosaských univerzitách nabízí inspiraci pro české univerzitní prostředí. Od obecného zasazení fenoménu sexuálního obtěžování do rámce genderové diskriminace se tak autorka posouvá ke konkrétním systémovým krokům, které se v zahraničí vzdělávacím institucím osvědčily ve snaze eliminovat výskyt obtěžujícího chování.

Specifika českého prostředí, nejen v kontextu genderové senzitivity společnosti, ale též legislativních možností, si autorka všímá ve druhé části textu. Oba tyto rámce, český i zahraniční, se promítají do vlastního výzkumu postojů českých vysokoškoláků k tématu sexuálního obtěžování. Najít takovou definici, která by odpovídala nejen zkušenostem studujících, ale též vycházela ze sdíleného kulturního rámce, je prvním krokem, který umožní otevřít debatu o sexuálním obtěžování na vysokých školách.

Author: Barbora Tupá
Subject area: Social work
Supervisor: PhDr. Jiřina Šiklová
Opponent: PhDr. Hana Maříková
Title:

Sexual harassment as an invisible problem of Czech universities: the experience of implementing anti-discrimination policies in abroad and looking for a definition within the Czech context

Summary

The thesis is called *Sexual harassment as an invisible problem of Czech universities: the experience of implementing anti-discrimination policies in abroad and looking for a definition within the Czech context*. Czech literature devoted to the serious phenomenon in question often describes it in terms like *invisible* or *non-existent*. How come, that bad experiences shared by many women and men have stayed out of focus of experts, politicians and public for so long? And why it has been so difficult to open the debate on sexual harassment at the college environment? The author perceives the definition of sexual harassment as the cornerstone of efficient fight against molesting, and the first step towards creating an effective system of measures not only to handle it but to prevent it in the first place.

In the first part, the author introduces particularities of the university environment, essential in rendering students a notably endangered group as for sexual harassment. She brings examples of internal policies and system tools to deal with sexual harassment at Anglo-Saxon colleges, and she provides inspiration for the Czech university environment. Thus the author moves from the general concept of sexual harassment as a part of gender discrimination, towards actual system measures, successfully tried and tested by foreign universities, in order to eliminate instances of molesting behaviour.

In the second part, the author focuses on distinctive aspects of the Czech environment within contexts of Czech gender sensitivity as well as legislation. When exploring the Czech students' attitudes towards sexual harassment, she takes into account both frameworks, the Czech, as well as the foreign one. By doing so, she opens a qualified debate which should lead to finding a definition of sexual harassment, based on students' experience as well as fixed in the shared cultural framework.